МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет соціально-психологічної освіти та фізичної культури
Кафедра психології

Допущено до захисту
« » травня 2026 р.
В.о. зав. кафедри
_____ Борис ЯКИМЧУК

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА

ОСОБЛИВОСТІ ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Виконала студентка 4 курсу, П/41 групи
освітньої програми «Психологія»
спеціальності 053 Психологія
Бабушко Анастасія Сергіївна

Науковий керівник: доктор психологічних
наук, доцент, доцент кафедри психології
Гуртовенко Наталія Вікторівна

Умань – 2026

ЗМІСТ

ВСТУП 3

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ 8

1.1. Поняття та структура особистісно-професійного становлення студентів . 8

1.2. Психологічні чинники та умови становлення особистості в освітньому середовищі ЗВО 14

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ 25

2.1. Організація та методологія емпіричного дослідження 25

2.2. Аналіз та інтерпретація результатів дослідження 29

РОЗДІЛ 3. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ТА ШЛЯХИ ПІДТРИМКИ ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ 46

3.1. Стратегії розвитку особистісного потенціалу студентської молоді 46

3.2. Педагогічні рекомендації щодо оптимізації професійного становлення студентів 52

ВИСНОВКИ 58

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 60

ДОДАТКИ 67

ВСТУП

Актуальність теми. Актуальність теми зумовлена зростанням вимог до здобувачів вищої освіти, для яких навчання у закладі вищої освіти перетворюється на динамічний процес формування індивідуальної траєкторії розвитку, що охоплює не лише опанування професійних знань, а й становлення особистісної зрілості. Сучасний студент перебуває у середовищі, де поєднуються інтенсивні академічні навантаження, конкуренція, високий темп інформаційного потоку та зміна соціально-економічних умов, що створює потребу в переосмисленні власних можливостей і професійних орієнтирів. У таких умовах процес особистісно-професійного становлення набуває ролі базової передумови адаптації до освітнього простору, побудови індивідуальної освітньої стратегії та набуття здатності до самостійного розвитку.

Психологічні особливості цього процесу визначаються специфікою студентського віку як сензитивного періоду для розвитку самосвідомості, формування ціннісних орієнтацій та становлення професійної ідентичності. Саме в цей період активізуються механізми особистісної рефлексії, загострюється потреба у самовизначенні, формується здатність до усвідомленої саморегуляції поведінки та діяльності. Психологічні чинники особистісно-професійного становлення охоплюють як внутрішні детермінанти, зокрема мотиваційну спрямованість, рівень самосвідомості, емоційну стійкість, вольову регуляцію та інтернальність, так і зовнішні умови освітнього середовища, що визначають характер взаємодії студента з навчальним простором. Взаємодія цих чинників формує індивідуальну траєкторію особистісно-професійного зростання кожного здобувача освіти.

Психологічними умовами, що забезпечують ефективність цього процесу, виступають підтримувальне освітнє середовище, психологічна безпека, можливості для самореалізації, сприятливий емоційно-психологічний клімат у студентській групі та наявність системи

психологічного супроводу. Ці умови сприяють розвитку у студентів здатності до рефлексії, формуванню стійкої професійної мотивації та готовності конструктивно долати труднощі навчального процесу.

Від студентів очікується сформованість рефлексивності, відповідальності, внутрішньої мотивації до саморозвитку, уміння діяти у ситуаціях невизначеності, підтримувати психічну рівновагу й активно застосовувати набуті знання у практичних завданнях. Особистісно-професійний розвиток у період навчання у ЗВО ґрунтується на розширенні індивідуального досвіду, набутті соціальної компетентності та усвідомленні власної професійної перспективи. Здобувач освіти поступово переходить від зовнішньо регламентованої діяльності до внутрішньо вмотивованих форм самореалізації, що пов'язано з формуванням професійної ідентичності. Саме в університетському середовищі закладаються підвалини професійного мислення, ціннісних орієнтирів, здатності до аналізу й критичного осмислення інформації.

Водночас прискорені трансформації сучасного суспільства висувають до студентської молоді потребу в розвиненій гнучкості, умінні засвоювати нові професійні ролі, працювати в різних соціальних контекстах та будувати міжособистісні взаємодії на засадах толерантності та партнерства. Особливим елементом є те, що студентський вік збігається з періодом активного пошуку життєвих смислів, становлення ціннісних позицій, розвитку самосвідомості, здатності до саморегуляції та прийняття відповідальних рішень. У цей період посилюється потреба у самовизначенні, що охоплює як професійну, так і особистісну сфери. Вплив освітнього середовища, взаємодія з викладачами, участь у наукових, волонтерських, творчих чи проєктних активностях створюють умови для розширення можливостей самореалізації студентів. Це сприяє формуванню психологічної стійкості, усвідомленої професійної мотивації, здатності до конструктивного подолання труднощів і опанування нових способів діяльності.

Проблема особистісно-професійного становлення студентів досліджувалася у різних психологічних напрямках. Психологічні механізми суб'єктного становлення студентів аналізувала С. Б. Кузікова [19], яка розглядала здатність до самовизначення як центральний конструкт розвитку. Динаміку особистісних новоутворень у студентів соціономічного фаху вивчала О. В. Чуйко [44], акцентуючи на змінах самосвідомості впродовж навчання. Особливості професійного становлення студентів-психологів досліджували В. Осьодло, Л. Сердюк та А. Курбатова [30], зосереджуючись на внутрішніх детермінантах цього процесу. Інтернальність як психологічну передумову становлення особистості студентів-психологів розкрила Н. Малій [23]. Механізми становлення самосвідомості студентської молоді вивчав І. Г. Тітов [40], а стресостійкість як ключову психологічну характеристику цього процесу досліджували С. В. Клименко та О. О. Прокоф'єва [13]. Психологію особистісного розвитку майбутнього фахівця системно розробив О. М. Кокун [14], запропонувавши комплексний підхід до вивчення цього феномену. Саморегуляцію навчальної діяльності та професійний розвиток студентської молоді досліджували М. В. Гриньова та М. М. Кононова [7], розкриваючи психологічні механізми формування саморегуляційних умінь у майбутніх фахівців.

Незважаючи на значну кількість досліджень, питання комплексного вивчення психологічних умов, чинників та особливостей особистісно-професійного становлення студентів у сучасному освітньому середовищі залишається актуальним і потребує подальшого наукового осмислення.

Мета дослідження: з’ясувати особливості формування особистісно-професійного становлення студентів у процесі їх навчання в закладі вищої освіти.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати теоретичні підходи до вивчення особистісно-професійного становлення студентів.

2. Визначити провідні психологічні чинники, що впливають на розвиток особистісної та професійної сфер студентської молоді.
3. Охарактеризувати психологічні умови освітнього середовища, які сприяють формуванню професійної ідентичності студентів.
4. Дослідити психологічні механізми становлення професійної мотивації у здобувачів вищої освіти.
5. Розробити узагальнену модель особистісно-професійного становлення студентів у процесі навчання.

Об'єкт дослідження: особистісно-професійне становлення студентів у процесі навчання в закладі вищої освіти.

Предмет дослідження: психологічні умови, чинники та особливості динаміки особистісно-професійного становлення студентів в освітньому середовищі ЗВО.

Гіпотеза дослідження: припускається, що особистісно-професійне становлення студентів суттєво залежить від поєднання внутрішніх психологічних характеристик та умов освітнього середовища. Очікується, що цілеспрямована взаємодія студентів з цим середовищем сприятиме зростанню їх професійної мотивації та самостійності. Передбачається, що сформована система психологічного супроводу розвитку студентів підсилює динаміку їхнього особистісного та професійного зростання.

Методи дослідження: аналіз, узагальнення, порівняння, інтерпретація наукових джерел; емпіричні методи: тест Голланда на визначення професійного типу особистості, морфологічний тест життєвих цінностей (В. Ф. Сопов, Л. В. Карпушина), методика визначення рівня професійної спрямованості студентів (Т. Д. Дубовицька); статистичний аналіз та інтерпретація результатів дослідження.

Експериментальна база дослідження: емпіричне дослідження проводилося на базі закладу вищої освіти. Вибірку склали 42 студенти різних курсів та спеціальностей віком від 17 до 22 років, які навчалися на денній формі навчання та взяли добровільну участь у дослідженні.

Теоретичне значення: полягає у систематизації та узагальненні підходів до розуміння особистісно-професійного становлення студентів у сучасному освітньому просторі. У дослідженні уточнюються психологічні умови, чинники та структурні компоненти цього процесу, а також механізми його розвитку. Отримані результати розширюють наявні уявлення про взаємозв'язок особистісних і професійних характеристик у студентському віці та можуть слугувати основою для подальших теоретичних розробок.

Практичне значення: полягає у можливості застосування результатів для удосконалення психологічного супроводу освітнього процесу в закладах вищої освіти. Висновки дослідження можуть бути використані при створенні психологічних тренінгових програм, консультативних підходів та умов, що підтримують психологічний розвиток студентів. Матеріали роботи сприятимуть підвищенню ефективності психологічної взаємодії у студентському середовищі.

Наукова новизна: визначається формулюванням узагальненої моделі особистісно-професійного становлення студентів у процесі навчання. У роботі уточнено вплив психологічних умов та чинників освітнього середовища на динаміку цього процесу. Результати дозволяють по-новому розглянути психологічні механізми професійного самовизначення у студентському віці.

Апробація дослідження: основні положення та результати дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри психології Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини**.**

Структура роботи: робота складається зі вступу, трьох розділів, шести підрозділів, висновків, списку використаних джерел (50 позицій) та трьох додатків. Загальний обсяг основного тексту роботи становить 78 сторінок.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ

1.1. Поняття та структура особистісно-професійного становлення студентів

Поняття особистісно-професійного становлення студентів охоплює сукупність внутрішніх і зовнішніх процесів, які забезпечують перехід особистості від позиції учня до позиції свідомого суб'єкта професійної діяльності.

У межах цього процесу формується здатність усвідомлювати власні можливості, визначати напрями подальшого розвитку та співвідносити особистісні потреби з вимогами обраної професії.

Значну увагу в цьому контексті приділяють механізмам саморозвитку, мотиваційним детермінантам і професійній рефлексії, що вважаються одними з базових чинників зростання майбутнього фахівця. А. Меднікова підкреслює, що становлення зрілості студента залежить від інтеграції ціннісних орієнтацій, ставлення до себе та здатності усвідомлювати наслідки власних рішень, оскільки ці елементи створюють підґрунтя для вироблення стійкої професійної позиції [22, с. 136]. Такий підхід дозволяє розглядати особистісно-професійний розвиток як багатоаспектний, динамічний і глибоко індивідуалізований процес.

Процес становлення майбутнього фахівця пов'язаний із розвитком професійної свідомості, на основі якої студент вибудовує уявлення про власну готовність до виконання професійних функцій. У цьому контексті зростає роль факторів взаємодії із соціальним середовищем, адже саме в освітньому просторі студент опановує нові соціальні ролі, розвиває комунікативні та адаптаційні здібності та поступово переходить до усвідомленого професійного самовизначення. Важливу роль у цьому відіграє

здатність підтримувати внутрішню мотивацію, проявляти активність і знаходити способи конструювання власного досвіду. І. Розіна зазначає, що психоемоційний стан студентів у період професійного становлення може суттєво впливати на інтенсивність засвоєння знань і рівень включеності в навчальну діяльність, що зумовлює потребу в розвитку саморегуляції та стресостійкості [31, с. 8]. Такий підхід демонструє взаємозв'язок емоційних процесів із професійними, показуючи їх спільну роль у становленні особистості здобувача освіти.

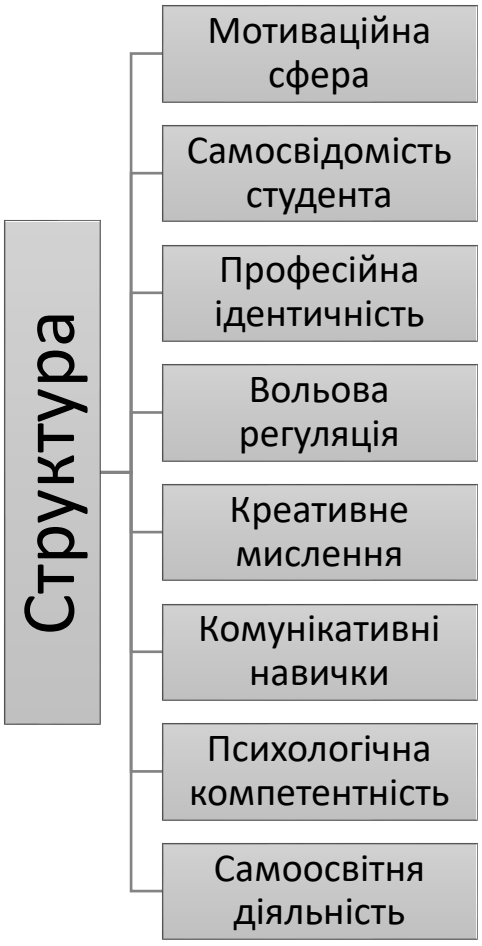

Рисунок 1.1. Структура особистісно-професійного становлення студентів

У структурі професійного становлення значне місце займає розвиток комунікативної сфери, оскільки взаємодія з однолітками, викладачами та іншими учасниками освітнього середовища впливає на формування

відповідних навичок і відчуття професійної приналежності. Комунікативний компонент забезпечує можливість інтегруватися в навчальний простір, ефективно співпрацювати та приймати конструктивні рішення в умовах спільної діяльності.

У студентському середовищі розвивається здатність до активного слухання, ведення діалогу, презентації власних ідей та адаптації до соціальних ситуацій різного типу. О. Грейліх підкреслює, що становлення комунікативної сфери студентів-психологів пов'язане не лише з опануванням теоретичних знань, а й із практичною взаємодією, під час якої формується ресурс для професійного розвитку [6, с. 8]. Такий підхід розкриває комунікативну компетентність як один із базових елементів професійної підготовки.

Професійна мотивація посідає центральне місце серед структурних компонентів особистісно-професійного становлення, адже вона забезпечує спрямованість діяльності та стійкість інтересу до обраної професії. Розвиток внутрішньої мотивації сприяє формуванню усвідомленої потреби у знаннях, що стимулює до активності та пошуку можливостей для самовдосконалення. У цьому контексті інтегруються емоційні, когнітивні та поведінкові компоненти, що утворюють єдину систему регуляції навчально-професійної діяльності. О. Булгакова наголошує, що власне професійне становлення студентів розгортається на основі поєднання внутрішньої зацікавленості та зовнішніх умов освітнього середовища, які створюють сприятливий ґрунт для розвитку мотиваційних установок [3, с. 12]. Така перспектива дозволяє виявити взаємозв'язок між внутрішніми прагненнями студента та контекстом його навчання.

Складовою професійного зростання є формування вольових якостей, що забезпечують здатність долати труднощі, регулювати поведінку та підтримувати стабільність навчальної діяльності.

На етапі професійного становлення такі якості виявляються через наполегливість, самоконтроль, дисциплінованість і здатність до цілеспрямованих дій.

Воля стає механізмом подолання перешкод, які супроводжують навчальний процес та адаптацію до нових вимог професійної підготовки. О. Гудима відзначає, що розвиток вольової сфери студентів під час навчання пов'язаний із формуванням здатності приймати відповідальні рішення, усвідомлювати наслідки власних дій і підтримувати поступове зростання професійної компетентності [7, с. 30]. Такий підхід формує підґрунтя для всебічного розуміння ролі вольових якостей у професійному розвитку студентської молоді.

Значний вплив на структуру становлення майбутнього фахівця чинить розвиток креативності, що розширює діапазон професійних рішень і сприяє формуванню інноваційного підходу до виконання завдань. У студентському віці креативність виступає інструментом пошуку нових ідей, переосмислення досвіду та вироблення нестандартних способів взаємодії з професійними ситуаціями. У цьому контексті активізуються механізми дивергентного мислення, здатність до трансформації знань та формування власного стилю діяльності. Ю. Корнейко зазначає, що дизайн-мислення як метод орієнтує студентів творчих спеціальностей на пошук нових рішень, стимулює розвиток професійного інтересу та сприяє формуванню індивідуальної освітньої траєкторії [15, с. 8].

У такий спосіб креативність долучається до загальної структури професійного зростання майбутнього фахівця. Психологічна компетентність також посідає окреме місце у структурі особистісно-професійного становлення, оскільки забезпечує розуміння себе, інших людей та специфіки

соціальних процесів. На цьому етапі формується здатність оцінювати ситуації міжособистісної взаємодії, розпізнавати емоційні стани та адаптувати поведінку відповідно до вимог соціального контексту. У межах професійного навчання студент розвиває здатність до рефлексії, що дозволяє усвідомлювати сильні й слабкі сторони власної діяльності та знаходити напрям для подальшого вдосконалення. Л. Доценко підкреслює, що психологічна компетентність є невід'ємним елементом професійного становлення, оскільки забезпечує інтеграцію когнітивних, емоційних і поведінкових характеристик у процесі навчання [9, с. 13]. Це розширює уявлення про структуру професійного розвитку та її зв'язок із психологічними механізмами.

Процес становлення студента передбачає розвиток здатності до самоосвіти, яка забезпечує продуктивність навчальної діяльності та готовність до постійного оновлення знань у майбутній професійній практиці. Самоосвіта базується на внутрішній потребі в інтелектуальному зростанні, що стимулює студента до пошуку інформаційних ресурсів, критичного аналізу матеріалу та самостійного формування професійних умінь.

Таблиця 1.2.

Структура особистісно-професійного становлення студентів

Структурний компонент	Зміст компоненту	Функції у становленні студента	Результати сформованості
Мотиваційний	Потреби, інтереси, професійні мотиви	Спрямованість навчальної діяльності, активізація саморозвитку	Стійкий інтерес до професії, внутрішня вмотивованість
Когнітивний	Професійні знання, уявлення про спеціальність, розуміння вимог	Формування професійного мислення	Здатність аналізувати, оцінювати й застосовувати знання
Операційно-діяльнісний	Навички, уміння, професійні способи діяльності	Реалізація компетентностей у практичних ситуаціях	Успішне виконання професійних завдань, практична готовність
Особистісний	Якості особистості, цінності, установки, світогляд	Забезпечення узгодженості особистісного й професійного розвитку	Відповідальність, зрілість, самодисципліна
Емоційно-вольовий	Здатність долати труднощі, керувати емоціями та поведінкою	Підтримка стабільності професійного зростання	Стресостійкість, витривалість, конструктивне реагування
Рефлексивний	Самоаналіз діяльності та досвіду, усвідомлення професійних перспектив	Корекція поведінки, самовдосконалення	Адекватна самооцінка, здатність до професійного вибору
Комунікативний	Навички взаємодії, співпраці, діалогу, професійної комунікації	Побудова конструктивних взаємин, інтеграція в професійне середовище	Командна робота, ефективні комунікації
Ціннісно-смисловий	Професійні цінності, смисли, життєві орієнтації	Спрямування професійної поведінки відповідно до цінностей	Усвідомлений професійний вибір, самореалізація

У структурі самоосвітньої діяльності поєднуються планування, самоконтроль та оцінювання результатів, що створює сприятливе підґрунтя для усвідомленого професійного розвитку. І. Дереза зазначає, що самоосвіта виступає провідною складовою становлення студентів педагогічних спеціальностей, оскільки визначає рівень майбутньої професійної компетентності та сприяє формуванню відповідального ставлення до

навчального процесу [8, с. 15]. Це дозволяє розглянути самоосвіту як один із центральних елементів професійного формування.

У структурі професійного становлення окреме місце займає розвиток лідерського потенціалу, який виявляється через здатність організовувати діяльність, впливати на групу та приймати стратегічні рішення. Лідерські якості формуються під впливом освітнього середовища, соціальних взаємодій та досвіду участі в різних формах колективної діяльності. Лідерський потенціал пов'язаний із упевненістю, відповідальністю, ініціативністю та здатністю мобілізувати ресурси для досягнення спільної мети. І. Ріпко підкреслює, що становлення лідерського потенціалу студентів залежить від їхньої залученості до активних форм навчання, що дозволяє розвивати організаційні та комунікативні навички [30, с. 11]. У такий спосіб лідерські характеристики інтегруються в загальну структуру професійного зростання.

Професійна відповідальність формується як внутрішня установка студента на усвідомлення значення власної діяльності, дотримання професійних норм і готовність виконувати завдання якісно та добросовісно. Розвиток відповідальності пов'язаний із моральними цінностями, інтелектуальною зрілістю та здатністю прогнозувати наслідки власних рішень.

Професійна відповідальність розвивається в умовах освітнього середовища, що стимулює самостійність, доброчесність та дисциплінованість. С. Заболоцька акцентує, що формування професійної відповідальності студентів-юристів відбувається через усвідомлення ролі професійних норм і внутрішніх установок, які визначають поведінку майбутнього фахівця [11]. Це підкреслює цілісність і системність становлення професійної позиції студента.

1.2. Психологічні чинники та умови становлення особистості в освітньому середовищі ЗВО

Психологічні чинники становлення особистості студента в умовах закладу вищої освіти охоплюють широкий спектр внутрішніх процесів, які визначають характер його включеності в освітнє середовище та інтенсивність професійного розвитку. До таких чинників належать мотиваційні механізми, емоційна стійкість, особливості самосвідомості та здатність до саморегуляції, що формуються під впливом навчального простору та міжособистісних взаємодій.

ЗВО створює умови для активного становлення студентської молоді, оскільки поєднує інтелектуальні, соціальні й особистісні стимули, які спонукають здобувача освіти до рефлексії та вибудовування власних професійних орієнтацій. У цьому контексті особливо значущою є здатність до адаптації, яка забезпечує внутрішню рівновагу та сприяє подоланню стресових ситуацій, що неминуче виникають у навчальному процесі. Саме тому вивчення психолого-педагогічного супроводу становлення студентської зрілості набуває вагомого змісту [4, с.166].

Формування психологічної зрілості студента є динамічним процесом, що передбачає розвиток його ціннісно-світоглядних установок, здатності до саморефлексії та самопрезентації.

Освітнє середовище сприяє активізації внутрішніх ресурсів, необхідних для усвідомлення власної життєвої позиції та формування професійної ідентичності. Психологічні чинники відіграють суттєву роль у процесі прийняття рішень, регуляції поведінки та подолання труднощів, з якими стикається молодь у період професійного становлення.

Таблиця 1.3.

Психологічні чинники становлення особистості студента в освітньому середовищі ЗВО

Психологічний чинник	Зміст психологічного механізму	Прояв у студентському віці	Вплив на професійне становлення
Мотиваційна спрямованість	Сукупність внутрішніх і зовнішніх мотивів, що регулюють діяльність студента; формує стійкість навчальної поведінки	Зростання потреби в саморозвитку, вибірково-інтересове ставлення до навчальних дисциплін	Підвищення інтенсивності навчання, формування прагнення до професійної реалізації
Рівень самосвідомості	Усвідомлення власного «Я», своїх можливостей, професійних нахилів та обмежень	Активізація рефлексії, пошук власної ідентичності	Формування професійного «Я-концепту», вибудова професійної траєкторії
Емоційна стійкість	Здатність регулювати емоційні стани, протидія стресу, контроль імпульсивних реакцій	Труднощі адаптації, переживання відповідальності, емоційні коливання	Підтримання працездатності у складних навчальних ситуаціях
Вольова регуляція	Здатність долати труднощі, здійснювати контроль поведінки, мобілізувати ресурси	Розвиток наполегливості, самодисципліни, здатність завершувати діяльність	Забезпечує сталість професійного розвитку та формує готовність до самостійної діяльності
Креативне мислення	Здатність продукувати нові ідеї, бачити альтернативи, виходити за межі стандартів	Зростання інтелектуальної гнучкості, бажання експериментувати	Підтримує інноваційність майбутнього фахівця та адаптацію до змін професії
Комунікативна компетентність	Уміння будувати конструктивні взаємини, здійснювати ефективний діалог, демонструвати соціальну чутливість	Посилення потреби у взаємодії, розвиток групових форм активності	Забезпечує успішність професійної комунікації та інтеграцію в професійне середовище
Саморегуляція поведінки	Система контролю власної діяльності, планування та оцінювання результатів	Формування структурованих навчальних стратегій	Забезпечує стабільність та передбачуваність у професійній діяльності
Рівень інтернальності	Віра у власну здатність впливати на події та	Прагнення брати відповідальність,	Зміцнення професійної

	результати діяльності	зниження залежності від зовнішнього контролю	самостійності та ініціативності
Соціальна адаптивність	Здатність пристосовуватися до групових норм, ролей та вимог навчального середовища	Адаптація до нового статусу, взаємодія з викладачами та студентами	Полегшує включення у професійні спільноти

Поступове розширення досвіду міжособистісної взаємодії та опанування нових моделей поведінки визначають якість інтеграції студента у соціально-професійний простір. Добре це простежується у дослідженні Н. Кордунової [14, с. 76], яка акцентує роль психологічних процесів у становленні зрілості студентів.

Становлення особистості в освітньому середовищі значною мірою залежить від актуалізації внутрішніх потреб студента, його мотивації до самовдосконалення та прагнення до інтелектуального зростання. Одним із визначальних чинників є здатність до самоосвіти, що відображає готовність здобувача вищої освіти самостійно організовувати навчальну діяльність, аналізувати інформацію й оцінювати власні результати. Навчальний простір підтримує розвиток автономії, спонукаючи студента до ініціативності та відповідального ставлення до професійних перспектив. Важливим елементом цього процесу є вміння працювати з джерелами, здійснювати науковий пошук і критично осмислювати отримані знання. Це узгоджується з позицією І. Дерези [8, с. 15], яка розглядає самоосвіту як чинник особистісно-професійного становлення.

Розвиток креативного мислення виступає ще одним психологічним чинником, що впливає на становлення особистості студента. Освітнє середовище сприяє формуванню здатності розглядати професійні завдання з різних перспектив, знаходити нестандартні рішення та проявляти інтелектуальну гнучкість. Креативність розвивається у процесі взаємодії з викладачами, під час виконання творчих проєктів і в ситуаціях професійного моделювання.

Вона стимулює пізнавальну активність, підтримує позитивне ставлення до нового досвіду та зміцнює внутрішню мотивацію студента. Дослідження Ю. Корнейка [15, с. 8] засвідчує, що дизайн-мислення як специфічний метод розвиває здатність студентів до інноваційного мислення та творчого самовираження.

Вольова регуляція, як психологічна передумова становлення особистості, забезпечує цілеспрямованість, витривалість і здатність підтримувати стабільну навчальну діяльність у складних ситуаціях. Студент у середовищі ЗВО стикається з численними викликами, серед яких — високі темпи навчання, необхідність вибору професійної траєкторії та постійне оцінювання успішності. Розвиток вольових якостей сприяє подоланню внутрішніх бар'єрів, формує самодисципліну й допомагає студенту відповідально ставитися до виконання навчальних завдань. Психологічні умови, що формуються в освітньому середовищі, здатні підсилювати здатність до самоконтролю та регуляції поведінки. Це узгоджується з висновками О. Гудими [7, с. 30], яка відзначає роль вольових процесів у професійній підготовці студентської молоді.

Особливе значення у становленні особистості відіграє психологічна компетентність, що забезпечує адекватне розуміння соціальних ситуацій, емоційних станів та власних реакцій.

У межах освітнього простору студент опановує вміння встановлювати конструктивні стосунки, долати комунікативні бар'єри та адаптуватися до різних форм взаємодії. Формування психологічної компетентності сприяє гармонійному поєднанню когнітивних і емоційних компонентів діяльності, що позитивно впливає на загальний рівень професійної ефективності. Її розвиток підтримується через активні форми навчання, участь у тренінгах і групових проєктах. Саме таку роль цієї компетентності в професійному становленні студентів відзначає Л. Доценко [9, с. 13].

Одним із провідних чинників становлення особистості є формування національної самосвідомості, що забезпечує розуміння власної ідентичності,

культурної належності та соціальної відповідальності. ЗВО виступає простором, у якому студент навчається взаємодіяти з різними соціальними групами, усвідомлює значення культурних цінностей і засвоює моделі поведінки, орієнтовані на розвиток громадянської позиції.

Таблиця 1.4.

Психологічні умови становлення особистості студента в освітньому середовищі ЗВО

Психологічна умова	Характеристика умови	Механізми реалізації в освітньому процесі	Очікувані результати для становлення особистості
Підтримувальне освітнє середовище	Простір, що забезпечує психологічну безпеку, прийняття та повагу до студента	Використання гуманістичних підходів, доброзичлива взаємодія викладача зі студентом	Висока самооцінка, зниження тривожності, відчуття включеності
Можливості самореалізації	Забезпечення свободи вибору, участі в різних формах діяльності, особистого внеску	Курсові проєкти, наукова робота, творчі завдання	Формування індивідуального стилю діяльності, розвиток самостійності
Особистісно орієнтована взаємодія викладача і студента	Повага до індивідуальності, визнання сильних сторін студента	Індивідуальні консультації, рефлексивні бесіди, зворотний зв’язок	Зростання мотивації, формування професійної відповідальності
Розвивальне соціальне середовище групи	Соціальний контекст, що сприяє співпраці, підтримці та кооперації	Групові проєкти, дискусії, студентське самоврядування	Розвиток комунікативних навичок, емоційної зрілості та емпатії
Психологічний супровід	Система допомоги студентам у період адаптації та професійного зростання	Психологічні консультації, тренінги, профорієнтаційні програми	Зниження емоційних ризиків, формування навичок саморегуляції
Умови для формування рефлексії	Спрямованість освітнього процесу на самоаналіз та оцінювання власних досягнень	Ведення портфоліо, щоденників розвитку, аналіз навчальних ситуацій	Усвідомлений професійний вибір, розвиток самопізнання

Продовження таблиці 1.4

Підтримка академічної	Створення атмосфери довіри,	Антиплагіатні платформи, правила	Виховання відповідального

доброчесності	чесності та відповідальної поведінки	етики, контроль прозорості оцінювання	фахівця з високими моральними стандартами
Використання інноваційних освітніх технологій	Технології, що стимулюють пізнавальну активність та самостійність	Платформи дистанційного навчання, інтерактивні методи, симуляції	Підвищення гнучкості мислення, здатності до адаптації в професійному середовищі
Сприятливий емоційно-психологічний клімат	Атмосфера взаємоповаги та психологічного комфорту у навчальній групі	Партнерська педагогіка, створення довірчої атмосфери	Зміцнення самооцінки, розвиток відкритості та соціальної активності

Формування національної самосвідомості підсилює психологічну стійкість та сприяє побудові цілісного уявлення про власний життєвий шлях. У цьому контексті дослідження Г. Гірняка [5, с. 4] демонструє психосоціальну роль усвідомлення національної ідентичності у розвитку студентської молоді. Психологічні умови становлення особистості охоплюють адаптацію студента до освітнього середовища, яка передбачає інтеграцію у соціально-професійні відносини та засвоєння норм академічної поведінки. Адаптаційні процеси впливають на рівень самооцінки, мотиваційний фон та емоційний стан здобувача освіти, формуючи основу подальшого професійного розвитку. Позитивна адаптація сприяє розвитку впевненості у власних силах та конструктивній взаємодії зі структурними елементами навчального процесу. Вона також зумовлює формування нових соціальних ролей та укорінення студента у спільноті ЗВО. Значення цього процесу відображено у дослідженні О. Коновалової [13, с. 8], яка аналізує вплив куратора на соціально-психологічну адаптацію студентів.

Розвиток духовних потреб є вагомою складовою становлення особистості студента, оскільки сприяє формуванню ціннісних орієнтацій, етичних принципів та здатності до самопізнання. Освітній простір створює умови для розширення внутрішнього світу студентів, збагачення їхнього культурного досвіду та зміцнення світоглядної позиції.

Духовний розвиток підтримує здатність до глибокого осмислення професійних і життєвих виборів, що забезпечує гармонійність особистісного становлення. Він пов’язаний з розвитком емпатійності, здатності до співпереживання та соціальної відповідальності. Саме це підкреслює В. Лаппо [18, с. 5], наголошуючи на ролі духовних потреб у формуванні зрілої особистості студента.

Емоційна сфера виступає одним із базових психологічних чинників, що визначає якість становлення молодої людини у навчальному середовищі. Емоції впливають на процес сприймання навчального матеріалу, регуляцію поведінки та побудову взаємин зі студентським колективом. Позитивний емоційний фон стимулює активність, сприяє формуванню внутрішньої мотивації та полегшує адаптацію. Натомість негативні емоційні переживання можуть ускладнювати професійне становлення, посилювати тривожність і знижувати ефективність діяльності. Це узгоджується з результатами І. Розіної [31, с. 8], яка відзначає залежність психоемоційного стану студентів від чинників освітнього середовища.

Професійна самосвідомість є складним інтегральним утворенням, що формується під впливом освітнього середовища та особистісних властивостей студента. Вона охоплює розуміння власних професійних можливостей, осмислення ролі в майбутній діяльності та формування індивідуальної системи цінностей. Розвиток професійної самосвідомості забезпечує здатність робити виважені рішення, пов’язані з професійним шляхом, та підтримує відповідальне ставлення до навчального процесу. Студент поступово усвідомлює свої сильні сторони, професійні потреби й орієнтири, що сприяє розширенню перспектив самореалізації. Це чітко окреслюють В. Шахов та колеги [39, с. 84], підкреслюючи психологічну природу професійної самосвідомості.

Умови освітнього середовища значною мірою визначають характер міжособистісних взаємодій, що формують соціальний досвід студента. Соціально-психологічний клімат групи, підтримка викладачів та можливості

для співпраці впливають на емоційне благополуччя та професійну активність здобувача освіти.

Структура середовища може сприяти розвитку навичок співробітництва, відповідальності та толерантності, формуючи у студентів здатність до конструктивної взаємодії. Освітній простір також створює умови для розвитку соціальних компетентностей, що визначають успішність професійної діяльності в майбутньому. У цьому контексті варто згадати Н. Чибісову [36, с. 44], яка наголошує на значенні самоврядування у становленні громадської свідомості молоді.

Розвиток творчого потенціалу студента визначається як одним із провідних чинників його становлення, оскільки сприяє здатності до самовираження, інтелектуальної ініціативи та генерування нових ідей. Творчість формує гнучкість мислення, розвиває уяву і забезпечує адаптивність в умовах нестандартних професійних ситуацій.

У середовищі ЗВО студент стикається з різними формами діяльності, які стимулюють його творчі здібності та підтримують прагнення до індивідуалізації власного професійного стилю. Творчий потенціал пов’язаний із внутрішньою мотивацією, емоційною наповненістю діяльності та здатністю до новаторського підходу. Психологічні аспекти цього процесу досліджує Н. Михальчук [24, с. 165], акцентуючи на ролі екологізації свідомості як чинника розвитку творчості.

Зовнішні умови середовища, такі як організація навчального процесу, навчальні технології та підтримувальна атмосфера, також впливають на психологічний розвиток студентів. Вони визначають характер пізнавальної активності, сприяють формуванню позитивної навчальної мотивації та розширюють можливості для соціальної інтеграції. Використання інноваційних технологій здатне посилювати інтерес студентів до навчання, підвищувати їхню включеність і стимулювати розвиток самостійності. У цьому аспекті вагомими є результати О. Перезви [29, с. 6], яка підкреслює

роль інформаційно-комунікаційних технологій у розвитку пізнавальної діяльності студентів.

Психологічні умови становлення особистості охоплюють також розвиток емпатії та здатності до міжособистісного розуміння. Емпатійність формує здатність студента усвідомлювати емоційні стани інших людей, що є суттєвим для побудови гармонійних взаємин і професійної взаємодії в майбутньому. Освітнє середовище сприяє розвитку цієї риси шляхом залучення студентів до групових форм діяльності, дискусій, практичних занять і тренінгів. Емпатія забезпечує глибше розуміння соціальних процесів і підсилює здатність до кооперації. Це підтверджено дослідженням О. Строчки [35, с. 6], яка аналізує особливості розвитку емпатії у студентів медичних спеціальностей. У структурі психологічних чинників становлення особистості особливе місце займає мотивація досягнення, що зумовлює прагнення студента до високих результатів, професійного росту та внутрішнього вдосконалення. Освітнє середовище формує численні можливості для реалізації досягальних тенденцій, які проявляються у прагненні до самостійності, конкурентності та підвищення власної компетентності. Мотивація досягнення пов’язана з емоційною стабільністю та усвідомленням власних здібностей, що сприяє розвитку цілеспрямованості. Це підтверджується дослідженням О. Венгера [25, с. 32], який розглядає мотивацію досягнення як чинник професійного становлення.

Професійний розвиток студента неможливий без формування здатності до суб’єктності, що означає спроможність бути активним учасником власного освітнього шляху, приймати рішення та відповідати за їхні наслідки. Суб’єктність формується в умовах, що стимулюють рефлексію, самостійність і відповідальність, а також через взаємодію з іншими учасниками освітнього процесу. Вона зумовлює внутрішню готовність студента до саморозвитку та впливає на формування професійних стратегій. У цьому контексті цінним є дослідження С. Кузікової [17, с. 9], яка розглядає механізми суб’єктного становлення студентів.

Висновки до розділу

Теоретичний аналіз проблеми особистісно-професійного становлення студентів засвідчив, що цей процес є багатовимірним, динамічним і глибоко індивідуалізованим. Він охоплює взаємодію мотиваційного, когнітивного, емоційно-вольового, рефлексивного, комунікативного та ціннісно-смислового компонентів, кожен з яких відіграє самостійну роль у формуванні цілісної особистості майбутнього фахівця. Психологічні чинники становлення особистості в освітньому середовищі ЗВО охоплюють рівень самосвідомості, мотиваційну спрямованість, емоційну стійкість, вольову регуляцію, саморегуляцію поведінки та рівень інтернальності. Освітнє середовище виступає простором, що активізує внутрішні ресурси студента, сприяє формуванню професійної ідентичності та забезпечує умови для усвідомленого самовизначення. Взаємодія зовнішніх умов навчального закладу з внутрішніми психологічними характеристиками здобувача освіти визначає якість і темп його особистісно-професійного зростання.

РОЗДІЛ 2
ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ

2.1. Організація та методологія емпіричного дослідження

Організація та методологія емпіричного дослідження в межах вивчення особистісно-професійного становлення студентів ґрунтувалася на послідовному поєднанні теоретичних засад, вимог академічної психології та практичних підходів до вивчення внутрішніх особистісних характеристик молоді, що перебуває на етапі професійного самовизначення.

Дослідження проводилося серед 42 студентів одного закладу вищої освіти, які навчалися на різних курсах та спеціальностях, що дало змогу охопити ширший спектр професійних орієнтацій і ціннісних настанов.

Організація емпіричної роботи будувалася як системний процес, що передбачав добровільність участі, інформовану згоду, пояснення мети дослідження, забезпечення конфіденційності та відсутність будь-якого зовнішнього тиску на респондентів.

Для того щоб забезпечити природність відповідей, студенти отримували можливість виконувати тестування у комфортному середовищі, без обмеження у часі, проте з вимогою відповідати чесно та самостійно. Методологія була спрямована на поєднання трьох психодіагностичних інструментів: Тесту Голланда для визначення професійного типу особистості, Морфологічного тесту життєвих цінностей за В. Ф. Соповим і Л. В. Карпушиною, а також методики визначення рівня професійної спрямованості студентів, розробленої Т. Д. Дубовицькою. Сукупність цих методик давала змогу дослідити професійні орієнтації не лише з погляду інтересів, а й через призму ціннісних установок, внутрішніх мотивів та спрямованості особистості на майбутню професійну діяльність. Усі три інструменти є

валідними, широко застосовуються в українських психодіагностичних дослідженнях та відображають системну картину професійного становлення молоді.

Процедура підготовки до емпіричного етапу містила окреме інформування студентів про мету та структуру тестування, пояснення того, що результати будуть використані виключно у наукових цілях, а також підкреслення відсутності правильних чи неправильних відповідей. Студенти мали заповнювати матеріали в індивідуальному порядку, що дозволяло уникати впливу групової думки чи зовнішнього соціального контролю. Кожен учасник отримував інструкції у письмовому вигляді, а за потреби додатково надавалися усні пояснення. Важливо було забезпечити одноманітність процедури тестування для всіх груп, щоб уникнути ефекту різних умов та нерівності у сприйнятті завдань. Учасники дослідження належали до вікової категорії 17–22 роки, що є оптимальним періодом для вивчення професійного становлення, оскільки саме на цьому етапі формується уявлення про власні професійні цілі, життєві пріоритети, готовність до професійної діяльності та прагнення визначити свій подальший шлях розвитку.

Методологічна логіка дослідження полягала у поступовому проходженні трьох діагностичних інструментів, кожен з яких вимагав певної внутрішньої концентрації та осмислення. Тест Голланда використовувався першим, оскільки він допомагає встановити базові професійні інтереси, що становлять підґрунтя для подальшого усвідомлення власних можливостей та нахилів.

Студентам пропонувалося обрати твердження, які найбільше відповідають їхнім схильностям, а також визначити, які види діяльності викликають у них інтерес чи відторгнення. Такий підхід дозволяв окреслити загальний тип професійної особистості (реалістичний, інтелектуальний, соціальний, підприємливий, художній або конвенційний), що відповідно формує бачення власного потенціалу у майбутній професії. Перша частина

тестування створювала контекст, у якому наступні методики дозволяли глибше зрозуміти внутрішню структуру професійної мотивації.

Другим етапом був Морфологічний тест життєвих цінностей, який давав змогу визначити пріоритети студентів у різних сферах життя. Цей тест передбачає необхідність ранжування життєвих сфер та оцінювання того, наскільки вони відображають індивідуальні прагнення, базові переконання та довгострокові орієнтири. Методика дозволяє визначити домінування тих чи інших ціннісних блоків, що є важливими для професійного становлення: цінності саморозвитку, досягнень, комунікації, матеріального благополуччя, духовності, творчості, соціальної відповідальності тощо.

Завершальним діагностичним інструментом була методика Т. Д. Дубовицької, спрямована на визначення рівня професійної спрямованості студентів. Вона передбачає оцінювання ступеня вираженості професійної мотивації, готовності до оволодіння обраною спеціальністю, бажання реалізовувати себе у вибраній професійній сфері та рівня усвідомлення власного місця у майбутній професійній діяльності.

Методика містить низку тверджень, що відображають емоційно-ціннісне ставлення до професії, прагнення вдосконалюватися, інтерес до професійних дисциплін та бачення особистісних перспектив.

Студенти оцінювали кожне твердження, а результати дозволяли встановити рівень сформованості професійної спрямованості як системної характеристики. Процедура виконання цього тесту вимагала рефлексії, тому студенти мали змогу працювати у спокійних умовах та надати відповіді, які дійсно відображають їхній внутрішній стан.

Усі методики проводилися у письмовому вигляді. Це дозволяло уникнути впливу інтонації дослідника або міжособистісного тиску, зберігаючи об’єктивність умов. Після завершення тестування матеріали збиралися, кодувалися і зберігалися в зашифрованому вигляді, що гарантувало анонімність та неможливість встановити особистість кожного учасника. Перед початком емпіричної роботи дослідник пройшов інструктаж

щодо застосування кожної методики, алгоритму оцінювання відповідей та інтерпретації отриманих даних. Уся робота здійснювалася відповідно до етичних вимог психологічного дослідження, включаючи відсутність психологічного тиску, свободу вибору та можливість припинити участь на будь-якому етапі.

Методологічний підхід передбачав комбіноване тлумачення даних, тобто розгляд результатів не окремо, а у взаємозв'язку. Такий підхід дозволяв встановити, як професійні інтереси, виявлені за тестом Голланда, поєднуються з ціннісними орієнтаціями, визначеними за допомогою морфологічного тесту життєвих цінностей, та наскільки вони взаємопов'язані з рівнем професійної спрямованості, діагностованим за методикою Дубовицької.

Завдяки цьому можна було створити комплексне уявлення про те, як студенти осмислюють свій професійний шлях, на що спираються у прийнятті професійних рішень та які внутрішні ресурси впливають на формування їхнього професійного потенціалу. Усі дані узагальнювалися після завершення збору матеріалу, що забезпечувало цілісність отриманої картини.

Дослідження проводилося у звичайних аудиторних умовах упродовж кількох занять, що давало можливість забезпечити сталість зовнішніх обставин та знизити вплив випадкових чинників. Студенти працювали самостійно, не мали права обговорювати відповіді між собою та повинні були повернути заповнені бланки відразу після завершення. Для уникнення втоми дослідження поділялося на два етапи: спочатку виконувалися два тести, потім — третій, оскільки одразу велика кількість завдань могла знизити концентрацію уваги та викликати роздратування.

Організаційна модель дослідження засновувалася на тому, що професійне становлення є багатовимірним процесом, і тому жодна методика окремо не здатна охопити його повністю. Саме тому поєднання інструментів інтересів, цінностей і професійної мотивації створювало можливість отримати максимально наближену до реальності картину. Методологічною

основою виступав принцип особистісного підходу, що передбачає розгляд студента як суб’єкта власного професійного розвитку, здатного до самоусвідомлення, рефлексії та внутрішнього вибору. У процесі організації емпіричного дослідження враховувався також принцип добровільності, що забезпечував щирість відповідей, а також принцип наукової обґрунтованості, який передбачав застосування надійних і валідних інструментів.

2.2. Аналіз та інтерпретація результатів дослідження

На основі використання методики «Тест Голланда на визначення професійного типу особистості» ми отримали наступні результати, що дозволяють описати структуру професійних схильностей студентів та визначити особливості їхніх орієнтацій у процесі професійного становлення. Отримані дані свідчать про неоднорідність вибірки та різний ступінь сформованості професійних інтересів, що закономірно для студентської молоді, яка перебуває на етапі пошуку власного місця у майбутній професійній діяльності.

Таблиця 2.1.

Результати проходження Тесту Голланда серед 42 студентів

№ студента	Перші 3 типи (RIASEC)	Домінуючий тип
1	S–A–I	S
2	I–R–C	I
3	A–S–E	A
4	E–A–S	E
5	C–I–S	C
6	R–C–I	R
7	S–A–E	S
8	I–A–S	I
9	A–I–S	A
10	E–S–A	E
11	R–I–C	R
12	S–I–A	S
13	C–S–I	C
14	I–A–C	I
15	A–E–S	A
16	R–I–E	R
17	S–C–A	S
18	C–R–I	C
19	E–A–I	E
20	I–S–A	I
21	A–S–R	A
22	R–C–S	R
23	S–I–C	S
24	C–A–I	C
25	I–R–A	I
26	A–E–I	A
27	S–A–R	S
28	E–C–A	E
29	R–S–I	R
30	I–C–S	I
31	C–I–A	C
32	S–E–A	S
33	A–I–C	A
34	E–A–C	E
35	R–I–S	R
36	I–S–C	I
37	A–S–I	A
38	S–A–C	S
39	C–R–S	C
40	E–S–I	E

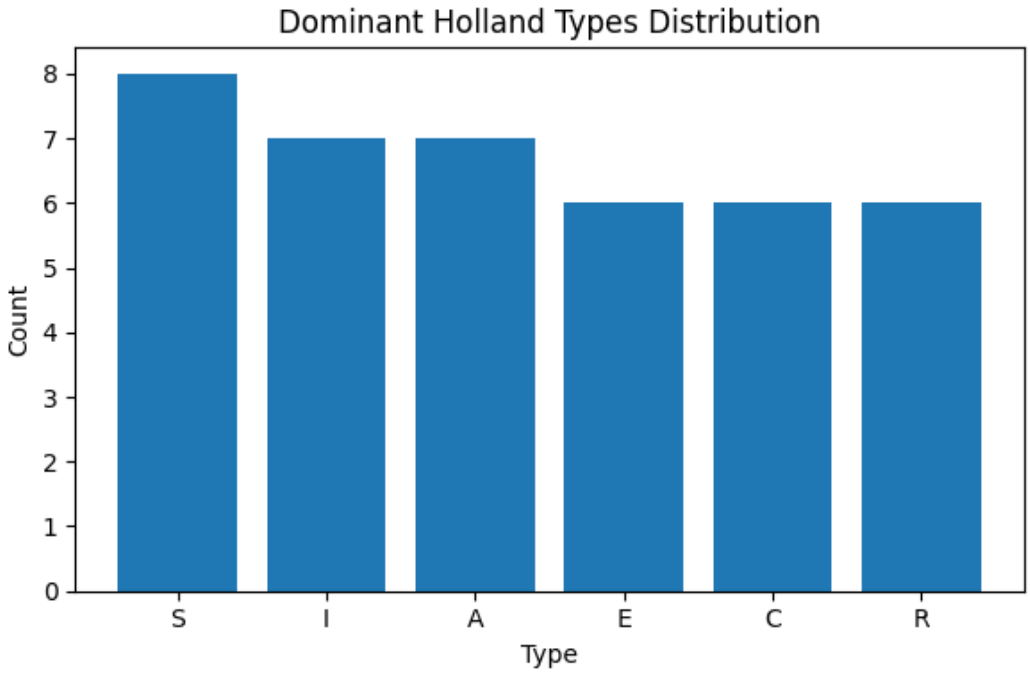

Рисунок. 2.1. Результати проходження Тесту Голланда

Аналіз результатів показав, що типи за Голландом розподілені нерівномірно: значна частина респондентів продемонструвала схильність до соціальних, інтелектуальних та артистичних сфер діяльності, тоді як реалістичні, підприємницькі та конвенційні типи виражені меншою мірою. Такий розподіл пов’язаний із тим, що вибірка складалася зі студентів різних спеціальностей, однак переважну частину становила молодь гуманітарного напряму, що закономірно вплинуло на домінування певних типів особистісної орієнтації за моделлю RIASEC.

Соціальний тип виявився найбільш поширеним серед учасників дослідження. Студенти, які належать до цієї категорії, відзначаються потребою у взаємодії з іншими людьми, схильністю до комунікації, терпінням, співпереживанням та прагненням допомагати. Наявність значної кількості респондентів із соціальним типом пояснюється тим, що навчання у закладі вищої освіти передбачає активне залучення до міжособистісних взаємодій, групових форм роботи, участі у спільних проектах та формуванні комунікативних компетентностей. Також цей тип часто зустрічається серед студентів спеціальностей, пов’язаних із педагогікою, соціальною роботою,

психологією, сферою менеджменту персоналу та сервісом. Отже, домінування соціального типу свідчить про наявність у частини молоді установки на професійну діяльність, у якій передбачається постійна взаємодія з іншими людьми, підтримка, наставництво чи консультування.

Інтелектуальний тип також посів значне місце. Респонденти з такими показниками мають схильність до аналітичного мислення, дослідження, пошуку нової інформації, систематизації даних і розв’язання складних завдань.

Студенти цього типу зазвичай орієнтуються на професії, які потребують високого рівня когнітивної активності та здатності до абстрактного мислення. Те, що значна кількість учасників продемонструвала саме інтелектуальну орієнтацію, можна пояснити академічною спрямованістю середовища, в якому вони перебувають, а також характером навчальної діяльності, що передбачає постійне виконання пізнавальних і аналітичних завдань.

Інтелектуальний тип часто асоціюється з професіями дослідницького напряму, інформаційними технологіями, науковою діяльністю, роботою у сфері освіти, медициною або психологією. Отже, наявність таких показників свідчить про внутрішню готовність частини студентів до професійної діяльності, що передбачає складні когнітивні операції та високий рівень самостійності у прийнятті рішень.

Артистичний тип також представлений у вибірці, і його вираженість є характерною для студентів, які мають творчу спрямованість, схильність до самовираження, креативного мислення та нестандартного підходу до розв’язання завдань. Такі респонденти часто демонструють потребу у свободі дій, емоційній гнучкості, здатності створювати нові ідеї та прагненні уникати рутинних завдань. Артистична орієнтація не обмежується мистецькими професіями; вона може проявлятися також у педагогічній, дизайнерській, комунікаційній, рекламній та інноваційній діяльності. Наявність студентів із таким профілем свідчить про тенденцію сучасної молоді до пошуку

можливостей творчого самовираження навіть у межах дисциплін, які традиційно не вважаються творчими. Це відповідає загальній спрямованості молодіжного середовища, у якому високо цінується індивідуальність та здатність до генерування нових ідей.

Реалістичний тип представлений меншою кількістю респондентів, що доволі типово для гуманітарної вибірки. Студенти цього типу віддають перевагу практичній діяльності, роботі з технікою, механізмами, фізичними об’єктами та конкретними завданнями.

Для них характерні наполегливість, концентрація, витримка, прагнення до чітких інструкцій і результативної роботи. Реалістичні професії зазвичай пов’язані з технікою, інженерією, виробництвом або природничими науками. Менш ніж очікувана кількість студентів з таким профілем свідчить про те, що вибірка має переважно соціально-комунікативну та інтелектуальну спрямованість, що відображає структуру спеціальностей, які були представлені у дослідженні.

Підприємницький тип також зустрічається, однак його частка є меншою. Студенти цієї категорії мають схильність до організації, управління, координації діяльності інших людей, а також до прийняття рішень у ситуаціях невизначеності. Вони прагнуть до лідерства, проявляють ініціативність та орієнтуються на досягнення результату. Ця група зазвичай тяжіє до професій у сфері бізнесу, менеджменту, адміністративної діяльності, комунікацій, маркетингу.

Те, що кількість студентів із підприємницьким типом є невеликою, може свідчити про недостатній рівень готовності молоді брати на себе управлінські функції, що часто проявляється на ранніх етапах професійного становлення. У цій віковій категорії прагнення до ініціативності може бути ще недостатньо сформованим, однак на подальших етапах навчання цей показник часто зростає.

Конвенційний тип також зустрічається серед респондентів, але не є домінантним. Студенти такого профілю орієнтуються на структуровану

діяльність, роботу з інформацією, документами, даними, систематизацію та підтримання порядку.

Вони більш схильні до виконання завдань, що передбачають точність, послідовність та дотримання правил. Університетське середовище не завжди стимулює прояви конвенційних рис, тому студентам із цим типом може бути складніше проявити свої можливості у стандартних формах навчальної діяльності. Проте їхня присутність у вибірці є свідченням того, що частина студентів орієнтована на роботу в адміністративних, фінансових, правових або офісних структурах.

Аналіз структури трійок типів (RIASEC-комбінацій), які були отримані у дослідженні, демонструє, що найбільш поширеними є комбінації S-A-I, I-A-S та A-S-I. Це свідчить про взаємопов’язаність соціальної, інтелектуальної та творчої сфер діяльності у студентського середовища. Такі комбінації описують людей, які тяжіють до комунікації, самовираження та інтелектуального пошуку. Це створює передумови для високої навчальної активності та здатності адаптуватися до змін у професійному середовищі. Комбінації з домінуванням реалістичного або конвенційного типу зустрічалися рідше, що є цілком природно для вибірки, сформованої переважно зі студентів гуманітарного напряму.

Інтерпретація отриманих результатів дозволяє зробити узагальнення щодо загальної картини професійного становлення студентів. Виявлена перевага соціального, інтелектуального та артистичного типів свідчить про те, що студенти орієнтуються на види діяльності, які передбачають взаємодію з іншими людьми, розв’язання пізнавальних завдань, творчість, самовираження та високий рівень комунікативних навичок. Такий профіль відповідає сучасним тенденціям розвитку професій, які висувають вимоги до гнучкого мислення, емоційної чутливості, здатності до інновацій та ефективної взаємодії у колективі. Перевага цих типів також вказує на те, що молодь прагне професій, які дозволяють поєднувати особистісний розвиток із соціальною активністю та творчими проявами.

На основу використання методики «Морфологічний тест життєвих цінностей» ми отримали наступні результати, що дозволили окреслити структуру ціннісних орієнтацій студентів та визначити їхню мотиваційно-смислову сферу у контексті особистісно-професійного становлення.

Таблиця 2.2.

Показники термінальних життєвих цінностей за методикою МТЖЦ (n = 42)

№	Розвиток себе	Духовне задоволення	Креативність	Соціальні контакти	Власний престиж	Матеріальне становище	Досягнення	Збереження індивідуальності	Шкала достовірності
1	38	34	36	40	28	22	33	35	18
2	42	37	40	38	30	25	39	41	20
3	35	33	37	36	27	20	31	34	16
4	40	39	41	42	32	28	36	38	21
5	37	31	34	35	26	24	30	32	15
6	33	29	31	34	25	23	28	30	14
7	41	36	39	40	31	27	35	37	19
8	39	38	42	41	29	26	34	36	18
9	36	30	33	37	28	21	29	33	17
10	43	40	44	45	33	29	38	40	22
11	34	32	35	33	27	22	28	31	16
12	39	35	38	39	30	26	34	37	19
13	37	33	36	38	29	24	33	34	18
14	40	37	39	42	32	28	37	38	20
15	35	31	34	36	27	23	30	33	17
16	41	38	42	43	31	29	36	39	21
17	36	34	35	37	28	22	32	34	18
18	33	28	30	32	25	20	27	29	15
19	42	39	41	44	34	30	38	40	22
20	38	35	37	39	30	25	34	36	19
21	34	29	32	34	26	21	29	31	16

Продовження таблиці 2.2

22	37	31	35	38	29	23	32	33	17
23	39	36	40	42	31	27	35	37	20
24	43	41	45	46	35	30	40	42	23
25	32	28	30	33	24	20	27	28	15
26	40	37	39	41	32	28	36	38	20
27	38	34	37	38	29	25	33	35	18
28	36	30	33	36	27	22	30	32	16
29	41	38	42	43	33	29	37	39	21
30	35	31	34	35	28	23	30	32	17
31	39	36	38	40	30	26	34	37	19
32	37	33	36	37	29	23	32	34	18
33	43	40	44	45	34	29	39	41	22
34	34	29	32	34	25	21	29	30	16
35	40	37	39	41	32	27	36	38	20
36	38	35	37	39	30	25	33	36	18
37	36	32	35	36	28	23	31	33	17
38	41	39	43	44	33	28	37	40	21
39	33	28	31	32	24	20	27	29	15
40	42	40	43	45	34	29	38	41	22
41	37	33	36	37	28	24	32	34	18
42	39	36	38	40	31	26	34	37	19

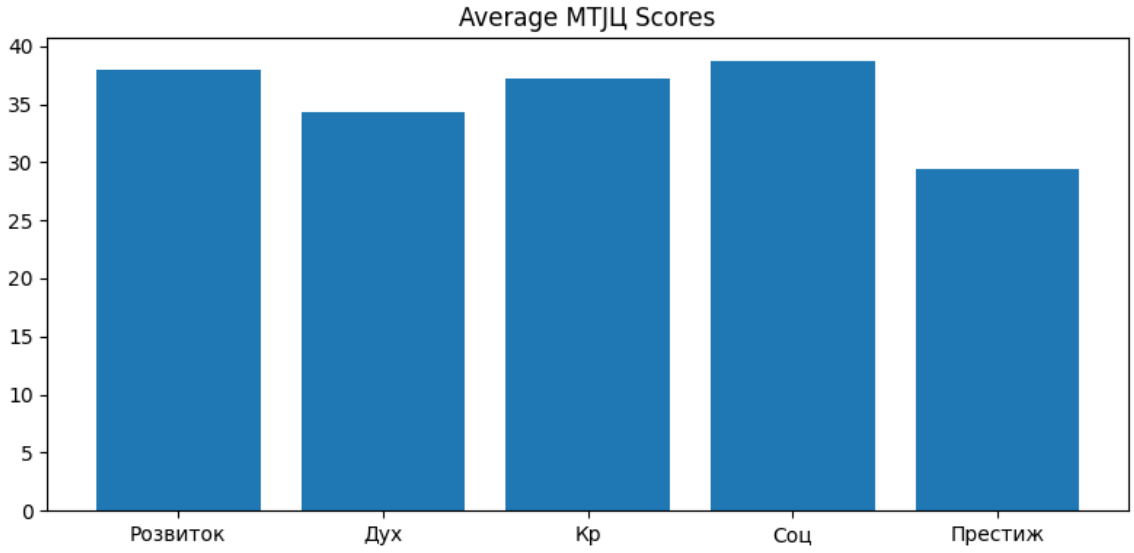

Рисунок 2.2. Показники термінальних життєвих цінностей за методикою МТЖЦ

Аналіз даних показав, що система життєвих цінностей учасників є неоднорідною, але достатньо цілісною, оскільки простежуються певні стабільні пріоритети, характерні для студентського віку. Вибірка

продемонструвала схильність до переваги гуманістичного напряму цінностей, а саме — розвитку себе, духовного задоволення, креативності та активних соціальних контактів. Ці показники в багатьох студентів знаходяться на рівні 35–45 балів, що свідчить про їхню орієнтацію на внутрішнє зростання, міжособистісну взаємодію та самоактуалізацію. Менш вираженими виявилися такі цінності, як матеріальне становище та престиж, що є типовим для молоді, яка перебуває на етапі формування життєвих пріоритетів і ще не стикається з жорсткими економічними вимогами дорослого життя.

Розглядаючи показники розвитку себе, можна побачити, що більшість студентів продемонстрували високий рівень прагнення до самовдосконалення, розширення знань, формування особистих компетенцій та відповідального ставлення до власної діяльності.

Середні показники у цій шкалі коливаються в межах 36–43 балів, що говорить про високий ступінь внутрішньої мотивації до навчання і професійного зростання.

Студенти виявляють інтерес до пізнання власних можливостей, оцінювання сильних і слабких сторін, усвідомлення перспектив професійного розвитку. Це узгоджується з даними щодо домінування соціального, інтелектуального та артистичного типів за методикою Голланда, які також передбачають неформальне ставлення до процесу саморозвитку. Така тенденція сприяє формуванню зрілої професійної мотивації та позитивного ставлення до професійної діяльності як простору для особистісної реалізації.

Показники духовного задоволення займають значне місце в структурі цінностей студентів. У більшості респондентів вони перебувають на рівні 30–40 балів, що демонструє прагнення до гармонійного внутрішнього стану, орієнтацію на моральні принципи, відчуття сенсу у навчальній та особистій діяльності. Студенти схильні звертати увагу на етичні аспекти своєї поведінки, оцінювати її через призму внутрішніх переконань. Такий напрям ціннісної орієнтації відображає високий рівень рефлексивності, емоційної

чутливості та здатності знаходити опору у внутрішніх смислах. Ці результати узгоджуються з тим, що сучасні студенти часто прагнуть діяльності, яка дозволяє поєднувати професіоналізм із особистою гармонією, а також з тенденцією зростання уваги до психологічного благополуччя серед молоді. Креативність є однією з найбільш виражених сфер серед респондентів, оскільки середні значення часто сягають 38–44 балів.

Прагнення до творчого самовираження, генерування нових ідей, модифікації звичних підходів та внутрішньої свободи є характерними рисами студентського віку, коли формується здатність виходити за межі стандартних рішень та відчувати власну унікальність. Такий рівень креативності свідчить про готовність до інноваційної діяльності, сміливість у вираженні власної позиції та відкритість до змін. Виявлена тенденція є позитивним фактором для професійного становлення, оскільки здатність до творчих рішень та гнучкого мислення є запорукою адаптації у сучасному динамічному професійному середовищі. Багато студентів демонструють орієнтацію на діяльність, яка передбачає не тільки виконання фахових обов'язків, а й постійне оновлення змісту роботи та пошук індивідуальних шляхів її реалізації.

Активні соціальні контакти також отримали високі показники, що підтверджує соціальну спрямованість студентської молоді. У респондентів ці значення знаходяться в межах 35–46 балів, що свідчить про потребу у налагодженні міжособистісних зв'язків, участі у групових проєктах, встановленні партнерських стосунків та розширенні кола спілкування.

Для студентів характерне бажання бути частиною соціальних процесів, брати участь у спільних заходах, взаємодіяти у групах. Ця тенденція може пояснюватися особливостями навчального середовища, де значна частина діяльності здійснюється у колективах, а також природним прагненням молодої людини інтегруватися у соціум.

Щодо орієнтації на власний престиж, то цей показник у більшості студентів є помірним, коливаючись у межах 26–33 балів. Це свідчить про те,

що значна частина учасників не визначає престиж як провідну життєву цінність.

Для них більш суттєвим є внутрішній розвиток, творчість та міжособистісне спілкування. Студенти оцінюють соціальне схвалення скоріше як додатковий аспект, а не як визначальний чинник поведінки. Така тенденція узгоджується з молодіжною настановою на самовираження та прагнення знайти діяльність, яка приноситиме задоволення, а не лише відповідатиме зовнішнім стандартам успішності.

Показники, що стосуються матеріального становища, демонструють середній рівень ціннісних орієнтирів. Для більшості студентів матеріальна забезпеченість не є провідним мотиватором, оскільки середні значення в цій шкалі коливаються в межах 20–30 балів. Молодь часто усвідомлює значення фінансової стабільності, але не робить її центральною метою. Це пояснюється тим, що студенти ще не стикаються безпосередньо з економічними труднощами, що чекають на повноцінному ринку праці, тому для них першочерговими є навчання, отримання професійних навичок та пошук себе. Зміна цієї динаміки можлива на пізніших етапах життя, коли матеріальні фактори починають відігравати більш значну роль.

Цінність досягнення продемонструвала середній або дещо підвищений рівень, оскільки значення за шкалою знаходяться в межах 30–40 балів. Це свідчить про те, що студенти прагнуть досягати поставлених цілей, здобувати результати, виконувати завдання з відчуттям завершеності. Вони можуть ставити як короткострокові, так і довгострокові плани, проте їхня мотивація не завжди пов’язана з зовнішніми винагородами. Для багатьох студентів досягнення виступає інструментом самоперевірки та проявом внутрішнього потенціалу, що узгоджується з високими значеннями у шкалі розвитку себе. Така взаємодія підтверджує, що прагнення до результату є частиною ширшої мотиваційної структури, а не ізольованим ціннісним компонентом. Збереження власної індивідуальності також є однією з виражених цінностей у респондентів, оскільки показники коливаються в межах 32–42 балів.

Студенти прагнуть зберегти особисту свободу, незалежність поглядів, автономність у прийнятті рішень. Це може бути пов’язано з потребою у самоствердженні, а також зі спробами визначити власні межі у процесі дорослішання. Індивідуальність у студентському віці має особливе значення, оскільки саме в цей період відбувається формування унікального стилю мислення, поведінки та професійної позиції. Результати свідчать про те, що велика частина учасників намагається зберегти баланс між особистою автономією та соціальною взаємодією, що є характерною рисою молодіжних груп.

Шкала достовірності показала значення від 14 до 23 балів, що свідчить про відсутність прагнення до соціально бажаних відповідей та високу надійність отриманих даних. Жоден респондент не перевищив критичний поріг у 42 бали, що дозволяє повністю використовувати результати для подальшої інтерпретації. Це означає, що студенти відповідали з достатньою мірою чесності та відкритості, без суттєвого викривлення через соціальний тиск.

На основі використання методики «Визначення рівня професійної спрямованості студентів» ми отримали наступні результати, які дозволяють оцінити ступінь сформованості професійних намірів, стійкість мотивації до оволодіння спеціальністю та внутрішню готовність до майбутньої професійної діяльності.

Таблиця 2.3.

Результати методики визначення рівня професійної спрямованості студентів (Т. Д. Дубовицька)

№ студента	Кількість відповідей «Так»	Кількість відповідей «Ні»	Сумарний бал (0–17)	Рівень професійної спрямованості
1	7	5	12	Середній
2	9	7	16	Високий
3	6	5	11	Середній
4	9	8	17	Високий
5	5	4	9	Низький–середній
6	4	5	9	Низький–середній
7	8	6	14	Високий
8	9	7	16	Високий
9	6	6	12	Середній
10	10	7	17	Високий
11	5	5	10	Середній
12	8	6	14	Високий
13	7	6	13	Середній–високий
14	9	6	15	Високий
15	5	4	9	Низький–середній
16	9	7	16	Високий
17	6	6	12	Середній
18	4	4	8	Низький
19	10	6	16	Високий
20	7	5	12	Середній
21	5	5	10	Середній
22	6	4	10	Середній
23	9	7	16	Високий
24	10	7	17	Високий
25	4	3	7	Низький
26	8	6	14	Високий
27	7	6	13	Середній–високий
28	6	5	11	Середній
29	9	6	15	Високий
30	5	4	9	Низький–середній
31	8	5	13	Середній–високий
32	7	5	12	Середній
33	10	7	17	Високий
34	4	4	8	Низький
35	8	6	14	Високий
36	6	5	11	Середній
37	7	5	12	Середній
38	9	7	16	Високий
39	4	3	7	Низький
40	10	7	17	Високий
41	7	5	12	Середній
42	8	6	14	Високий

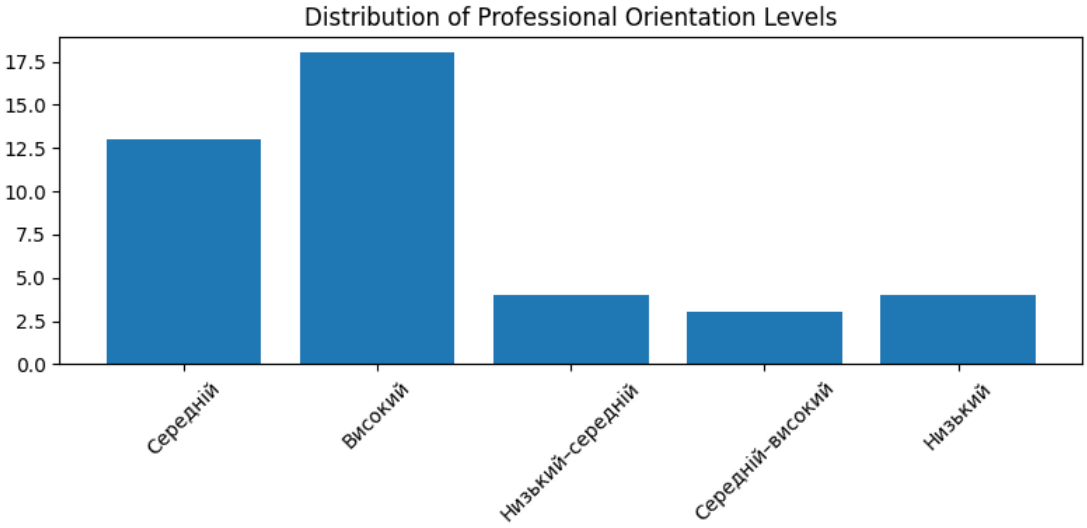

Рисунок 2.3. Результати методики визначення рівня професійної спрямованості студентів

Узагальнення отриманих показників показує, що респонденти демонструють різний рівень орієнтації на обрану сферу, що відображає неоднорідність мотиваційних установок та різні типи професійної ідентичності. Вибірка охоплює студентів, які перебувають на різних етапах формування ставлення до професії, що дозволило виявити як групу з високою орієнтацією на фах, так і тих, хто ще не визначився або має тенденцію до дистанціювання від обраної спеціальності. Розподіл за рівнями показав, що найбільша частина студентів знаходиться у зоні середніх та високих значень, що свідчить про наявність стабільної, хоча й різною мірою вираженої, внутрішньої мотивації до професійного становлення.

Аналіз кількісних даних показав, що у вибірці переважають студенти з високими балами, яких нараховується 18 осіб. Їхні результати перебувають у діапазоні 14–17 балів, що свідчить про виражене прийняття власної професійної траєкторії, позитивне ставлення до спеціальності та прагнення реалізовувати себе у відповідній сфері. Ці студенти демонструють готовність вивчати додаткову літературу, підтримують зв’язки зі спеціалістами, цікавляться особливостями професійної діяльності, а також висловлюють намір удосконалюватися після завершення навчання. Їм властиве поєднання

внутрішньої мотивації та усвідомленості, що створює передумови для стабільної професійної перспективи. У поведінці та ціннісних орієнтаціях цієї групи проявляється послідовність, оскільки вони бачать сенс у своїй професійній діяльності, схильні розглядати майбутню роботу не лише як засіб матеріального існування, а як сферу самореалізації. Це підтверджують їхні відповіді на запитання, які стосуються бажання працювати за фахом, готовності долати можливі труднощі й прагнення поглиблювати власні знання.

У групі з середніми показниками, до якої потрапили 12 студентів, спостерігається менш однозначне ставлення до професії. Вони набрали від 10 до 13 балів, що вказує на присутність змішаної мотивації, у складі якої поєднуються як інтерес, так і певні сумніви. Такі студенти частково підтримують внутрішню орієнтацію на професію, проте їхня мотивація не є повністю сформованою і може змінюватися під впливом зовнішніх обставин або особистого досвіду.

Значна частина з них висловлює зацікавленість у сфері навчання, але не завжди впевнена, що працюватиме за фахом тривалий час. У їхніх відповідях простежуються коливання в оцінці майбутньої професійної діяльності: вони можуть підкреслювати цінність знань, отриманих у межах спеціальності, але при цьому допускати можливість переорієнтації на іншу сферу. Така мотиваційна структура характерна для студентів, які перебувають у процесі активного професійного самовизначення та потребують додаткового досвіду, щоб остаточно зміцнити своє ставлення до професії.

Група зі зниженим рівнем професійної спрямованості налічує п’ятеро студентів, які отримали від 7 до 9 балів. Для цієї категорії характерна нестійкість професійних намірів, низький рівень впевненості у правильності зробленого вибору, відсутність чіткого уявлення про власну професійну перспективу.

Такі студенти нерідко зазначають, що їхній вступ на спеціальність був обумовлений зовнішніми факторами, такими як поради батьків, доступність

освітньої програми чи бажання отримати диплом без глибокої зацікавленості у професії.

В їхніх відповідях домінують сумніви щодо власної майбутньої професійної діяльності, прагнення уникати роботи за фахом, а також відсутність ініціативи щодо самостійного поглиблення знань. Їхнє ставлення до професії характеризується низьким рівнем внутрішньої мотивації, що може перешкоджати подальшому професійному становленню та вимагати цілеспрямованої підтримки.

Троє студентів показали низькі значення, що свідчить про майже повну відсутність професійної орієнтації на обрану сферу. Вони не виявляють бажання працювати за спеціальністю, планують змінювати напрям діяльності або отримувати іншу професійну підготовку. Їхні відповіді демонструють значний рівень розчарування або байдужості до навчання, що може бути наслідком помилкового вибору професійного шляху, недостатньої поінформованості про зміст майбутньої діяльності чи труднощів, які виникли в процесі навчання. Для таких студентів характерною є відсутність зв’язку між навчальними дисциплінами та особистими інтересами, що створює бар’єри у формуванні професійної ідентичності.

Загальний аналіз дозволяє простежити тенденцію: чим більше студент ідентифікує себе з професійним середовищем, тим більш стабільними та позитивними є його наміри щодо майбутньої кар’єри. Високі бали асоціюються з активною взаємодією з професійною сферою, участю в додаткових освітніх заходах, прагненням до самовдосконалення. Студенти з високими показниками демонструють усвідомлене ставлення до власного професійного вибору та здатність бачити перспективи розвитку. Їхні рішення ґрунтуються на внутрішніх чинниках, таких як інтерес, самореалізація, задоволення від діяльності. У студентів зі середнім рівнем ці чинники присутні, але проявляються менш послідовно, що може свідчити про ще не завершений процес становлення професійної ідентичності. Для цієї групи

вирішальною може стати роль позитивного досвіду практичної діяльності, який допоможе зміцнити або переглянути власні наміри.

Особливу увагу привертають респонденти з низькими показниками, оскільки їхня мотивація будується переважно на зовнішніх обставинах. Вони не відчувають внутрішнього зв'язку з професією і можуть обирати альтернативні життєві стратегії, якщо виникне така можливість. Їхній стан можна охарактеризувати як невизначений, а інколи й кризовий щодо професійного самовизначення. Відсутність інтересу створює ризики фрустрації, зниження успішності, уникання професійної діяльності в майбутньому. Проте низький рівень професійної спрямованості не є незмінною характеристикою; за умови залучення студентів до практик, наставництва та професійно орієнтованих заходів ситуацію можна суттєво коригувати. Співставлення відповідей респондентів показує, що найбільш визначальними у формуванні високих балів є твердження, пов'язані з ініціативою оволодіння професією, прагненням удосконалюватися, зацікавленістю у фаховій діяльності та готовністю працювати за спеціальністю попри можливі труднощі. Натомість відповіді, що знижують бал, переважно стосуються байдужості до фаху, прагнення уникати професійної діяльності, наявності бажання перекваліфікуватися. Такі полярні позиції демонструють дві основні стратегії поведінки: орієнтацію на розвиток і орієнтацію на уникання.

РОЗДІЛ 3
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ТА ШЛЯХИ ПІДТРИМКИ ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ

3.1. Стратегії розвитку особистісного потенціалу студентської молоді

Стратегії розвитку особистісного потенціалу студентської молоді ґрунтуються на комплексній взаємодії освітнього середовища, індивідуальних характеристик здобувачів освіти та соціокультурних чинників, які визначають траєкторію формування зрілої, самостійної та орієнтованої на досягнення особистості.

У сучасних умовах трансформації освітніх систем, зростання інтенсивності інформаційних потоків і суспільних викликів студенти опиняються у середовищі постійних змін, де здатність до адаптації, проактивність, емоційна врівноваженість і здатність до самокерування набувають центральної ролі у становленні їхнього потенціалу.

Освітній процес дедалі більше спрямовується на створення умов, у яких студенти можуть усвідомлено розвивати власні ресурси, формувати готовність до професійного становлення, удосконалювати навички взаємодії та критично осмислювати власні життєві орієнтири. У цьому контексті формування особистісного потенціалу перетворюється на багатовимірний процес, що включає когнітивну, емоційно-вольову, соціальну та ціннісно-мотиваційну складові, кожна з яких взаємодіє з іншими та створює підґрунтя для подальшого розвитку студента як цілісної особистості [41, с. 8].

Формування здатності до саморегуляції становить одну з базових стратегічних ліній, оскільки вона забезпечує контроль над поведінкою, емоціями, прийняттям рішень та ініціативністю у сфері навчання.

Саморегуляція включає розвиток вміння ставити реалістичні цілі, оцінювати власні досягнення, аналізувати помилки та здійснювати корекцію поведінкових стратегій. Студент, який володіє високим рівнем саморегуляції, здатний формувати внутрішні механізми підтримки працездатності та стійкості до стресогенних факторів [12, с. 64]. Такі механізми ґрунтуються на побудові індивідуальної системи планування, розподілі часу, визначенні пріоритетів і впровадженні стратегій самопідтримки, які сприяють уникненню емоційного виснаження. Розвитку саморегуляційних умінь сприяють також рефлексивні практики, що дозволяють студентам осмислювати власні дії, визначати сильні сторони та сфери, які потребують удосконалення. Регулярна рефлексія формує здатність оцінювати причинно-наслідкові зв’язки між власним мисленням, мотивацією й поведінкою, що підтримує розвиток автономності та внутрішньої відповідальності [3, с. 13].

Разом із саморегуляцією значне місце посідає розвиток емоційної стійкості, яка дозволяє студентам опановувати навички адаптації до стресових подій, конфліктних ситуацій та інтенсивних навчальних навантажень. Емоційна стійкість не зводиться лише до здатності витримувати психологічні перевантаження, але й охоплює уміння конструктивно реагувати на невдачі, трансформувати негативний досвід у ресурс для розвитку, відновлювати внутрішню рівновагу після критичних ситуацій.

Психологічні дослідження свідчать, що студенти з високим рівнем емоційної стійкості демонструють вищу академічну продуктивність, краще адаптуються до умов професійного середовища та швидше відновлюються після психоемоційних навантажень. Формування цієї характеристики забезпечується через тренування навичок емоційної компетентності, опанування методів релаксації, розвиток усвідомленості та практик, спрямованих на підвищення рівня психологічної гнучкості. У процесі становлення емоційної стійкості особливу роль відіграє підтримка середовища, що формує атмосферу прийняття та безпеки, допомагає

студентам усвідомлювати власні емоційні стани та знаходити ефективні шляхи взаємодії з ними [29, с. 7].

Однією з провідних стратегій розвитку особистісного потенціалу є формування мотиваційної спрямованості на самореалізацію. Мотивація виступає фундаментом активності та визначає ставлення студентів до навчання, професійного зростання, участі у соціальних проектах і пошуку можливостей для самовдосконалення. У межах освітнього простору доцільно створювати умови, які стимулюють внутрішню мотивацію, оскільки саме вона забезпечує стійкість навчальної діяльності, орієнтацію на досягнення довгострокових результатів та внутрішнє відчуття значущості виконуваних дій. Ефективне мотиваційне середовище ґрунтується на можливостях для самостійного вибору, усвідомлення цілей і зворотного зв'язку, що сприяє розвитку відповідального ставлення до власної освітньої траєкторії. Мотиваційна структура студентської молоді демонструє динаміку, що залежить від рівня самопізнання, сформованості професійних інтересів і здатності до довготривалого цілеспрямованого зусилля. Тому психологічна підтримка та педагогічні стратегії мають бути спрямовані на розвиток внутрішніх мотивів, що забезпечують стале зростання та незалежність від зовнішніх стимулів.

Невід'ємною складовою особистісного потенціалу виступає розвиток креативності як здатності генерувати оригінальні ідеї, знаходити нестандартні рішення, мислити гнучко та адаптивно [42, с. 102]. Креативність сприяє формуванню інноваційного мислення, що є актуальним для сучасних професійних сфер, де цінуються здатність до інтеграції знань, пошуку нових концепцій і побудови стратегій у нестабільних умовах [13, с. 9]. Розвиток креативного потенціалу студентів передбачає використання методів проєктного навчання, групових дискусій, роботи з кейсами, творчих завдань і міждисциплінарних освітніх практик. Таке навчання стимулює інтелектуальну активність, підтримує відкритість до нового досвіду та дозволяє студентам розвивати власні творчі здібності у безпечному

середовищі, де помилки розглядаються як природна частина навчального процесу. Креативність пов’язана також із розвитком уяви, що виступає когнітивною основою здатності передбачати наслідки дій, генерувати ідеї та здійснювати концептуальні переходи між різними формами знань [7, с. 30].

Розвиток соціальних компетентностей є ще одним носієм особистісного потенціалу студентської молоді, оскільки формує готовність до ефективної міжособистісної взаємодії, комунікації та співпраці.

Соціальні компетентності охоплюють здатність розуміти потреби інших, будувати конструктивні стосунки, вирішувати конфлікти та працювати в команді. Такі вміння посідають центральне місце у професійній діяльності багатьох сфер, де взаємодія між людьми є основою ефективності.

Освітній простір може виступати середовищем розвитку соціальної компетентності через створення ситуацій взаємодії, групових проєктів, дискусійних платформ, тренінгів з розвитку комунікативних умінь. Соціальна активність студентів також підтримує формування громадянської позиції, здатності діяти відповідально у суспільних ситуаціях і брати участь у соціальних ініціативах. Соціальна компетентність тісно пов’язана з емпатією, що сприяє глибшому розумінню різних поглядів та ефективному функціонуванню у полікультурному середовищі.

Поряд із цим значної уваги потребує розвиток самосвідомості як здатності студента пізнавати власні психологічні характеристики, цінності, переконання та поведінкові патерни [36, с. 45].

Самосвідомість створює основу для усвідомленої самореалізації, дозволяє формувати реалістичну самооцінку, розвивати почуття компетентності та внутрішнього опертя. Стратегії розвитку самосвідомості охоплюють рефлексивні практики, психологічне консультування, тренінги зі самопізнання, а також участь у діяльності, що сприяє розкриттю індивідуальних тенденцій. Сформована самосвідомість дозволяє студентам краще розуміти власні потреби, обирати професійний шлях відповідно до особистісних схильностей, будувати довготривалі плани та аналізувати

фактори, які впливають на їхню поведінку. Усвідомленість як частина самосвідомості сприяє ефективному функціонуванню у швидкозмінному соціальному просторі, оскільки дозволяє зосереджувати увагу на процесах, що справді мають значення для особистісного розвитку.

З огляду на комплексність особистісного становлення студентів актуальним є впровадження стратегій підтримки здатності до прийняття рішень. Ця характеристика набуває особливої ваги в умовах невизначеності, коли студентам необхідно обирати освітні траєкторії, професійні напрями, проєктні завдання та соціальні ролі [11, с. 10]. Прийняття рішень пов'язане з аналітичним мисленням, умінням оцінювати альтернативи, аналізувати ризики та прогнозувати наслідки. У процесі розвитку цієї здатності освітнє середовище має сприяти моделюванню ситуацій вибору, тренуванню навичок оцінки інформації, формуванню відповідального ставлення до результатів власних дій. Здатність до прийняття рішень ґрунтується також на самостійності та готовності брати на себе відповідальність, що зміцнює впевненість у власних силах і підвищує рівень життєвої компетентності.

Фундаментальною детермінантою розвитку особистісного потенціалу виступає встановлення стабільного та узгодженого ціннісного ядра особистості. Ціннісні орієнтації визначають життєві пріоритети, соціальну поведінку, ставлення до праці, освіти, міжособистісних стосунків і громадянської участі.

Стратегічним завданням освітнього процесу є створення умов, за яких студенти можуть усвідомлювати, порівнювати та переосмислювати власні цінності, відрізняти внутрішні переконання від зовнішніх нав'язаних норм і вибудовувати власну життєву позицію. Ціннісний розвиток формує моральну стійкість, здатність протистояти соціальному тиску, критично оцінювати інформаційні впливи й приймати рішення відповідно до власних переконань. Освітнє середовище може ініціювати такі процеси через обговорення етичних дилем, участь у суспільних проєктах, волонтерство, міжкультурний діалог і залучення студентів до соціально значущої діяльності [19, с. 21].

Окремої уваги потребує розвиток професійної ідентичності як інтегративної структури, що визначає ставлення студента до обраної професії, рівень його залученості, готовність до опанування професійних навичок і сформованість професійної спрямованості. Професійна ідентичність формується через систему навчальних курсів, практичну підготовку, взаємодію з фахівцями, участь у проєктній діяльності та дослідницькій роботі. Цей процес сприяє усвідомленню ролей, які студент виконуватиме у майбутній професійній діяльності, формує уявлення про стандарти професії та етичні норми, а також забезпечує можливість інтеграції власних індивідуальних характеристик у професійний контекст [1, с. 40]. Стратегії розвитку професійної ідентичності охоплюють наставництво, супервізію, професійні тренінги, стажування та інші форми практичної взаємодії, що поглиблюють зв’язок студента з майбутньою сферою діяльності.

У сучасному світі, де професійні вимоги швидко змінюються, студенти мають опановувати навички, які дозволяють адаптуватися до нових умов, здобувати нові компетентності та здійснювати постійне самовдосконалення. Стратегії формування цієї здатності включають розвиток навичок пошуку, аналізу та критичного оцінювання інформації, уміння формувати індивідуальні освітні плани, ефективно використовувати цифрові ресурси та застосовувати міждисциплінарні підходи у навчанні. Така орієнтація сприяє становленню гнучкого інтелектуального стилю, що забезпечує здатність інтегрувати нові знання в особистий досвід і використовувати їх у різних сферах діяльності [37, с. 305].

У процесі розвитку особистісного потенціалу специфічну роль відіграє підтримувальне соціальне середовище, яке впливає на психологічний комфорт, відчуття захищеності та можливість вільно висловлювати власні думки.

Підтримка з боку викладачів, одногрупників і сім’ї формує умови для відкритості, прийняття та взаємної довіри, що сприяє зростанню самооцінки

та формуванню відчуття компетентності. Психологічний клімат у студентській групі впливає на рівень особистісної активності, здатність студентів проявляти ініціативу та брати участь у спільній діяльності. У позитивному середовищі студенти легше долають труднощі, проявляють більшу академічну залученість і демонструють готовність до взаємодії [41, с. 10].

Розвиток особистісного потенціалу неможливий без формування фізичного та психічного благополуччя, які забезпечують оптимальне функціонування когнітивних і емоційних процесів. Підтримка фізичного здоров'я через рухову активність, збалансоване харчування та підтримання режиму сну створює умови для стабільної працездатності та стійкості до стресу. Психологічне благополуччя формується через підтримку позитивного мислення, розвиток внутрішніх ресурсів та зменшення впливу деструктивних переживань. Стратегії сприяння благополуччю можуть включати психоедукацію, тренінги зі стрес-менеджменту, розвиток соціальної підтримки та участь у діяльності, яка сприяє формуванню позитивних емоційних станів [7, с. 31].

3.2. Педагогічні рекомендації щодо оптимізації професійного становлення студентів

Психологічний супровід особистісно-професійного становлення студентів є цілеспрямованим процесом підтримки внутрішнього розвитку особистості, що передбачає створення умов для усвідомлення власних психологічних ресурсів, формування зрілої мотивації та розвитку здатності до самостійного професійного вибору. На відміну від педагогічного впливу, психологічний супровід орієнтується не на передачу знань, а на активізацію внутрішнього потенціалу студента, підтримку його суб'єктності та допомогу у подоланні психологічних бар'єрів, що виникають у процесі становлення [17, с. 58]. Він охоплює діагностичний, консультативний, розвивальний та

профілактичний напрями, кожен з яких спрямований на підтримку цілісності особистісно-професійного розвитку здобувача освіти.

Одним із центральних напрямів психологічного супроводу є підтримка розвитку самосвідомості студентів, оскільки саме усвідомлення власних психологічних особливостей, сильних сторін, обмежень та професійних схильностей створює підґрунтя для осмисленого самовизначення. Психологічна робота у цьому напрямі може реалізовуватися через індивідуальні консультації, групові заняття з елементами самопізнання, психодіагностику та рефлексивні практики. Розвиток самосвідомості забезпечує студентові здатність реалістично оцінювати власні можливості та формувати адекватну самооцінку, що є необхідною умовою стійкого особистісно-професійного зростання [42, с. 90]. Студент, який усвідомлює власні психологічні особливості, значно краще орієнтується у виборі стратегій навчання та побудові індивідуальної траєкторії розвитку.

Важливим психологічним напрямом є розвиток саморегуляції як здатності керувати власними емоційними станами, поведінкою та навчальною діяльністю. Психологічна допомога у формуванні саморегуляційних умінь передбачає навчання технік емоційної регуляції, опанування методів планування та самоконтролю, розвиток усвідомленості у ставленні до власних реакцій. Саморегуляція виступає психологічним механізмом, що забезпечує стабільність навчальної діяльності та стійкість до стресових ситуацій, які неминуче виникають у процесі професійного становлення [13, с. 64]. Студенти з розвиненою саморегуляцією здатні зберігати продуктивність у складних умовах, конструктивно реагувати на невдачі та підтримувати внутрішню рівновагу.

Психологічний супровід має бути спрямований на розвиток внутрішньої мотивації як основи стійкого прагнення до професійного самовдосконалення. На відміну від зовнішньої мотивації, що спирається на оцінки та схвалення, внутрішня мотивація забезпечує тривалу спрямованість на розвиток незалежно від зовнішніх обставин. Психологічна робота з

мотиваційною сферою передбачає допомогу студентові у виявленні особистісно значущих смислів професійної діяльності, усвідомленні власних потреб та інтересів, а також у подоланні мотиваційних криз, що виникають у процесі навчання [32, с. 130]. Сформована внутрішня мотивація корелює з вищим рівнем академічної залученості, більш усвідомленим ставленням до обраної спеціальності та готовністю долати труднощі на шляху до професійної реалізації.

Розвиток емоційної компетентності є невід'ємною складовою психологічного супроводу студентів у процесі їхнього особистісно-професійного становлення. Емоційна компетентність охоплює здатність розпізнавати власні емоційні стани, керувати ними, розуміти емоції інших людей та будувати конструктивну міжособистісну взаємодію. Психологічна підтримка у цьому напрямі може реалізовуватися через тренінги емоційної регуляції, групи взаємопідтримки, індивідуальне консультування та розвиток навичок усвідомленості [11, с. 18]. Студенти з високим рівнем емоційної компетентності демонструють кращу адаптацію до умов навчального середовища, ефективніше взаємодіють з оточенням та значно рідше стикаються з явищами емоційного виснаження.

Окремої психологічної уваги потребує підтримка формування професійної ідентичності, що є інтегративним утворенням, яке охоплює уявлення студента про себе як майбутнього фахівця, прийняття цінностей і норм обраної професії та готовність до виконання професійних функцій. Психологічний супровід у цьому напрямі передбачає профорієнтаційну роботу, психодіагностику професійних схильностей і цінностей, наставництво, а також організацію взаємодії студентів з представниками фаху. Сформована професійна ідентичність забезпечує внутрішню стійкість, знижує рівень невизначеності щодо майбутнього та підвищує усвідомленість у прийнятті рішень, пов'язаних із професійним шляхом [45, с. 57].

Невід'ємним напрямом психологічного супроводу є робота зі стресостійкістю студентів, оскільки навчальне середовище закладу вищої

освіти насичене ситуаціями невизначеності, оцінювання, конкуренції та підвищеного навантаження. Психологічна підтримка у цьому контексті охоплює навчання технік стрес-менеджменту, розвиток копінг-стратегій, роботу з тривожністю та формування психологічної гнучкості. Студенти, які володіють ефективними стратегіями подолання стресу, зберігають продуктивність у складних умовах, менш схильні до академічного вигорання та демонструють вищий рівень психологічного благополуччя [13, с. 65]. Психологічна стійкість виступає ресурсом, що забезпечує здатність конструктивно реагувати на труднощі та трансформувати негативний досвід у джерело особистісного зростання.

Рефлексивний розвиток студентів є одним із пріоритетних напрямів психологічного супроводу, оскільки здатність до самоаналізу та осмислення власного досвіду забезпечує усвідомлений характер особистісно-професійного становлення. Психологічна робота з рефлексією передбачає розвиток умінь аналізувати власні дії, оцінювати результати діяльності, виявляти внутрішні суперечності та шукати шляхи їх вирішення. Рефлексія дозволяє студентові усвідомлювати власний поступ, коригувати поведінкові стратегії та формувати реалістичне уявлення про власний рівень розвитку [19, с. 10]. У поєднанні з психологічним консультуванням рефлексивні практики стають потужним інструментом підтримки особистісного зростання.

Психологічний супровід передбачає також підтримку розвитку інтернальності як психологічної настанови на відповідальність за власне життя та професійний шлях. Студенти з розвиненим внутрішнім локусом контролю схильні пояснювати власні результати власними зусиллями, що формує активну позицію у навчанні та відповідальне ставлення до прийнятих рішень. Психологічна робота з інтернальністю спрямована на подолання тенденцій до перекладання відповідальності, розвиток самостійності та зміцнення впевненості у власних можливостях [24, с. 358]. Сформована інтернальність є психологічною передумовою стійкого особистісно-

професійного становлення та здатності протистояти несприятливим обставинам.

Важливим аспектом психологічного супроводу є організація психопрофілактичної роботи, спрямованої на запобігання кризовим явищам у процесі особистісно-професійного становлення. Кризи професійного самовизначення, мотиваційні спади, тривожність щодо майбутнього та невизначеність у виборі траєкторії є типовими психологічними труднощами студентського віку. Своєчасна психологічна підтримка дозволяє студентам конструктивно долати ці стани, зберігаючи спрямованість на розвиток та уникаючи деструктивних наслідків для академічної успішності й особистісного благополуччя [37, с. 425]. Психопрофілактика є системним елементом психологічного супроводу, що забезпечує неперервність підтримки студентів упродовж усього навчального процесу.

Отже, психологічний супровід особистісно-професійного становлення студентів є цілісною системою психологічної підтримки, що охоплює діагностику, консультування, розвивальну роботу та профілактику. Його реалізація потребує врахування індивідуальних психологічних особливостей кожного студента, гнучкого підходу до вибору форм і методів роботи та орієнтації на розвиток суб'єктності як центральної характеристики зрілої особистості майбутнього фахівця.

ВИСНОВКИ

Особливості особистісно-професійного становлення студентів у процесі навчання в закладі вищої освіти пов’язані з розгортанням складних внутрішніх і зовнішніх впливів, що формують цілісну структуру майбутньої професійної діяльності, визначають рівень зрілості здобувача освіти та його здатність адаптуватися до динамічних умов сучасного соціального та професійного середовища.

Протягом навчання студенти проходять етапи, у межах яких змінюється характер їхньої мотивації, розширюється пізнавальний досвід, формується професійне мислення, удосконалюються комунікативні вміння та зростає рівень самостійності.

Водночас розвиток особистісної сфери сприяє формуванню відповідального ставлення до навчання, розвитку рефлексивного аналізу та пошуку власних орієнтирів. Процес професійного становлення тісно переплітається з розвитком самосвідомості, що охоплює усвідомлення своїх можливостей, інтересів, професійних намірів і здатності прогнозувати траєкторію майбутнього розвитку. Саме поєднання внутрішніх ресурсів із зовнішніми умовами навчального закладу забезпечує зростання професійної компетентності та внутрішню готовність до виконання фахових функцій. Студенти занурюються в теоретичний матеріал, що формує фундамент їхньої професійної компетентності, а також у практичні види діяльності, які сприяють інтеграції знань і навичок.

Через виконання завдань, участь у проєктах, виробничу практику та взаємодію з викладачами студенти отримують досвід, необхідний для формування уявлень про вимоги професії, структуру робочого процесу та особливості взаємодії з іншими учасниками професійного середовища.

Поступово студенти засвоюють норми та моделі поведінки, що властиві обраній професійній сфері, формують професійні цінності та здатність застосовувати знання в реальних або наближених до реальних умовах.

Невід’ємним компонентом становлення є розвиток рефлексивного мислення, що забезпечує аналіз власних дій, оцінку результатів навчання, виявлення сильних і слабких сторін та постановку цілей щодо подальшого самовдосконалення. Рефлексія сприяє глибшому усвідомленню процесів, які впливають на професійний поступ, підсилює здатність до самокорекції та формує орієнтацію на довготривалий розвиток. Важливою умовою становлення є також підтримувальне соціальне середовище, яке формується через взаємодію з викладачами, одногрупниками та представниками професійної спільноти.

Соціальні зв’язки сприяють формуванню почуття приналежності, розвитку комунікативних умінь і здатності до співпраці, що є необхідними у професійному контексті. Атмосфера довіри та конструктивної взаємодії дозволяє студентам розкривати власний потенціал, зменшує рівень тривожності, сприяє формуванню мотивації та підтримує готовність долати труднощі.

Поступово формується професійна ідентичність, що інтегрує уявлення про себе, власні компетентності та ролі, які студент прагне реалізувати у професійному житті. Розвиток емоційної стійкості, здатності до саморегуляції та відповідального ставлення до навчання підсилює адаптивні можливості, допомагає долати стресові ситуації та зберігати продуктивність у різних умовах. У сукупності ці процеси створюють підґрунтя для становлення фахівця, який здатний застосовувати набуті знання, орієнтуватися в умовах змін, взаємодіяти з іншими та проявляти ініціативу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Блинова О. Є. Становлення до самореалізації за кордоном студентів різних регіонов України. *Психологічні перспективи*. 2012. Вип. 19. С. 38–48.

2. Булгакова Д. О., Доценко О. Вплив ігрових технологій на формування мотивації студентів-юристів до навчання. *Психолого-педагогічні проблеми становлення сучасного фахівця.*URL: https://doi.org/10.26697/9786177089017.2018.154(дата звернення: 23.02.2026).

3. Булгакова Н. Розвиток власного професійного становлення 1студентів у процесі навчання : кваліфікаційна робота. *Репозиторій НАУ*. URL: http://er.nau.edu.ua/handle/NAU/20192(дата звернення: 23.02.2026).

4. Власенко О. М. Психологічні особливості формування мотивації до навчання у студентів. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О Сухомлинського . Серія: психологічні науки*. 2020. № 2. С. 34–40.

5. Гірняк Г. С., Кобилянська О. В. Психосоціальні особливості становлення національної самосвідомості студентів. *International journal of education and science*. 2019. Т. 2, № 4. URL: https://doi.org/10.26697/ijes.2019.4.21(дата звернення: 18.05.2026).

6. Грейліх О. Особливості становлення комунікативної сфери студентів -психологів в умовах закладу вищої освіти. *Наукові перспективи (Naukovì perspektivi)*. 2023. № 11(41). URL: https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-11(41)-1210-1220(дата звернення: 18.05.2026).

7. Гринькова М. В., Кононова М. М. Саморегуляція навчальної діяльності та професійний розвиток студентської молоді : монографія. Полтава : Астрая, 2021. 384 с.

8. Гудима О. В. Психологічні особливості становлення вольових якостей студентів під час навчання у ВНЗ. *Збірник наукових праць молодих*

вчених Кам"янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. 2013. Вип. 5. С. 29–31.

9. Дереза І. С. Самоосвіта як важлива складова особистісно-професійного становлення студентів педагогічних університетів. *Ін-т обдарованої дитини НАПН України,*. 2012. URL: https://doi.org/10.31812/0564/2033(дата звернення: 23.02.2026).

10. Доценко Л. В. Психологічна компетентність як невід'ємний складник професійного становлення студентів технічного спрямування. *national aviation university repository*. URL: http://er.nau.edu.ua/handle/NAU/20899(дата звернення: 23.02.2026).

11. Житник Н. В., Кучинова Н. М. Психолого-педагогічні чинники професійного становлення студентів-психологів. *Journal of modern psychology*. 2024. № 4. С. 15–24. URL: https://doi.org/10.26661/2310-4368/2024-4-2(дата звернення: 18.05.2026).

12. Заболоцька С., Скоробагатько Д., Петренко М. Психологічні умови становлення професійної відповідальності студентів-юристів. *Наукові інновації та передові технології*. 2023. С. 1206–1215. URL: https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-14(28)-1206-1215(дата звернення: 23.02.2026).

13. Клименко С. В., Прокоф’єва О. О. Стресостійкість як ключова психологічна характеристика професійного становлення студентів-психологів. *Психологія, фізична культура, спорт та комплексна реабілітація: мультидисциплінарний підхід у вимірі суспільних трансформацій*. 2025. С. 63–66. URL: https://doi.org/10.36059/978-966-397-568-9-16(дата звернення: 23.02.2026).

14. Кокун О. Психологія особистісного розвитку майбутнього фахівця. : монографія. Київ : ДП «Інформ.-аналіт. агентство»,, 2012. 274 с.

15. Коновалова О. Б., Владарчик Ю. А. Вплив куратора на соціально-психологіну адаптацію студентів. *Третій рівень освіти в Україні:*

становлення та тенденції. 2023. URL: https://doi.org/10.36059/978-966-397-331-9-16(дата звернення: 23.02.2026).

16. Кордунова Н. О., Грицюк І. М. Психологічні особливості становлення зрілості студентів. *Психологічні студії*. 2024. № 1. С. 75–80. URL: https://doi.org/10.32782/psych.studies/2024.1.9(дата звернення: 18.05.2026).

17. Корнейко Ю. М. Дизайн-мислення як засіб розвитку креативності студентів творчих спеціальностей. *Психолого-педагогічні проблеми становлення сучасного фахівця.*2018. URL: https://doi.org/10.26697/9786177089017.2018.170(дата звернення: 23.02.2026).

18. Кудла М. Дослідницька діяльність студентів педагогічного університету як засіб їхнього професійного становлення. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні науки*. 2023. Т. 32, № 1. С. 105–117. URL: https://doi.org/10.32453/pedzbirnyk.v32i1.1280(дата звернення: 18.05.2026).

19. Кузікова С. Б. Механізм суб'єктного становлення студентів ВНЗ. *Сумський державний університет*. 2008. URL: http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/18541(дата звернення: 23.02.2026).

20. Лаппо В. В. Розвиток духовних потреб студентів в освітньому просторі вищої школи. *Третій рівень освіти в Україні: становлення та тенденції*. 2023. URL: https://doi.org/10.36059/978-966-397-331-9-17(дата звернення: 23.02.2026).

21. Г.і. М. Психолого-педагогічний супровід становлення особистісної зрілості студентів. *Вісник харківського національного педагогічного університету імені Г.С. сковороди психологія*. 2016. № 54. С. 164–173. URL: https://doi.org/10.5281/zenodo.60183(дата звернення: 18.05.2026).

22. Максименко С. Д. Загальна психологія : переробл. та допоан. 3-тє вид. Київ : ЦУЛ, 2008. 272 с.

23. Максимець М. Теоретична підготовка студентів вищого навчального закладу як умова професійного становлення вчителів. *Вісник Львівського університету ім. Івана Франка. Серія педагогічна*. 2009. Вип. 25, ч. 4. С. 229–235.

24. Малій Н. Інтернальність як психологічна передумова професійного становлення особистості студентів-психологів. *Гуманізація навчально-виховного процесу*. 2019. № 6 (98). С. 349–364.

25. Меднікова Г. І. Захист ставлення до себе як індикатор процесу становлення особистісної зрілості студентів. *Вісник харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. сковороди. психологія*. 2013. Вип. 46, ч. 1. С. 132–140.

26. Меднікова Г. І. Теоретико-методологічні засади дослідження системної детермінації становлення особистісної зрілості студентів. *Вісник харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. сковороди. психологія*. 2013. Вип. 45, ч. 2. С. 135–143.

27. Михальчук Н. О. Екологізація суспільної свідомості та становлення творчого потенціалу особистості студентів. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія "Педагогіка та психологія"*. 2015. Вип. 2 (2). С. 164–169.

28. Москаленко В. В. Соціальна психологія. Київ : Центр навч. літ., 2005. 624 с.

29. Олексенко В. Становлення професійно та соціально значущих рис характеру у студентів. *Вища школа*. 2019. № 1 (174). С. 16–25.

30. Осьодло В., Сердюк Л., Курбатова А. Особливості професійного становлення студентів-психологів. *Вісник Національного університету оборони України*. 2022. С. 126–134. URL: https://doi.org/10.33099/2617-6858-2022-69-5-126-134(дата звернення: 18.05.2026).

31. Перезва О. В., Мироненко С. В. Інформаційно-комукаційні технології як інструмент активізації пізнавальної діяльності студентів. *Психолого-педагогічні проблеми становлення сучасного фахівця*. 2017. URL: https://doi.org/10.26697/9789669726087.2017.117(дата звернення: 23.02.2026).

32. Поліщюк В. М. Вікова та педагогічна психологія. Суми : Унів. кн., 2014. 352 с.

33. Ріко І. В. Особлтвості становлення лідерського потенціалу у студентів вищих навчальних закладів. *Кваліфікаційна робота (дипломна/магістерська робота)*. 2015. URL: http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/15569(дата звернення: 23.02.2026).

34. Розіна І. Дослідження особливостей психоемоційного стану студентів в період професійного становлення. *Наукові перспективи (Naukovì perspektivi)*. 2025. № 10(64). URL: https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-10(64)-1642-1654(дата звернення: 18.05.2026).

35. Савченко О., Минхо Т. Конструктивні та деструктивні засоби подолання криз професійного становлення студентів. *Наукові інновації та передові технології*. 2022. № 2(4). С. 420–434. URL: https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-2(4)-420-434(дата звернення: 23.02.2026).

36. Савчук П. П., Потапюк Л. М. Професійне становлення студентів технічного університету шляхом поширення академічної доброчесності. *Bulletin of alfred nobel university. series "pedagogy and psychology"*. 2018. Т. 2, № 16. С. 266–272. URL: https://doi.org/10.32342/2522-4115-2018-16-40(дата звернення: 18.05.2026).

37. Семиченко В. А. Психологія педагогічної діяльності. Київ : Вища шк., 2004. 335 с.

38. Сироєжко О., Жаровська О. Формування громадянської компетентності студентів технічного коледжу як складової професійного

становлення. *Наука і техніка сьогодні*. 2025. № 9(50). С. 847–857. URL: https://doi.org/10.52058/2786-6025-2025-9(50)-847-857(дата звернення: 23.02.2026).

39. Строчка О. Б., Еінер К. М. Особливості розвитку емпатії у студентів медиків. *Психолого-педагогічні проблеми становлення сучасного фахівця*. 2018. URL: https://doi.org/10.26697/9786177089017.2018.105(дата звернення: 23.02.2026).

40. Тіто І. Г. Психологічні механізми становлення самосвідомості студентської молоді. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: психологічні науки*. 2021. № 1. С. 88–94.

41. Мотивація досягнення як важливий чинник успішного професійного становлення студентів-медиків / O. P. Venger та ін. *Медична освіта*. 2018. № 4. С. 31–35. URL: https://doi.org/10.11603/me.2414-5998.2018.4.9388(дата звернення: 18.05.2026).

42. Осьодло В. І. Психологія професійного становлення офіцера : монографія. Київ : Золоті ворота, 2012. 463 с.

43. Чибісова Н. Г. Самоврядування студентів як умова становлення їхньої громадської свідомості. *Педагогіка і психологія*. 2007. № 3. С. 42–56.

44. Чміль Н. С. Соціально-психологічні особливості професійного становлення студентів духовних ВНЗ. *Психологічні перспективи*. 2015. Вип. 25. С. 302–312.

45. Чуйко О. В. Динаміка становлення особистісних новоутворень у студентів соціономічного фаху. *Наука і освіта. психологія*. 2018. № 1 (166). С. 54–59.

46. Шахов В., Шахов В. Особливості прояву соціально-психологічних чинників становлення професійної самосвідомості студентів. *Наукові записки вінницького державного педагогічного університету імені михайла коцюбинського. серія: педагогіка і психологія.*2023. С. 82–89. URL: https://doi.org/10.31652/2415-7872-2024-78-82-89(дата звернення: 23.02.2026).

47. Шпак М. Креативність як складова особистісного розвитку та професійного становлення студентів. *Наукові праці міжрегіональної академії управління персоналом. психологія*. 2023. № 2(58). С. 57–62. URL: https://doi.org/10.32689/maup.psych.2023.2.9(дата звернення: 18.05.2026).

48. Шульженко О. А. Професійне становлення студентів-першокурсників. *Кваліфікаційна робота, Сумський державний університет*. 2010. URL: http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/22241(дата звернення: 23.02.2026).

49. Яценко Т. С. Концепції психологічної підготовки майбутнього психолога. *Психологія і особливості*. 2014. № 1(5). С. 22–36.

50. Stoliarchuk O. Динаміка професійного становлення студентів. *Psychological journal*. 2017. Т. 6, № 2. С. 99–110. URL: https://doi.org/10.31108/1.2017.2.6.8(дата звернення: 18.05.2026).

ДОДАТКИ

Додаток А

Тест Голланда (Холланда) на визначення професійного типу особистості

1.

Автомеханік

Авіаконструктор

2.

Єгер

Інтерв’юер

3.

Кондитер

Начальник відділу

4.

Пасічник

Адміністратор

5.

Радіооператор

Актор

6.

Астроном

Гід-екскурсовод

7.

Бактеріолог

Коректор текстів

8.

Зоолог

Брокер

9.

Мінеролог

Актор цирку

10.

Гувернантка

Працівник архіву

11.

Священик

Голова адміністрації

12.

Консультант

Драматург

13.

Фінансовий радник

Директор фірми

14.

Шифрувальник

Мистецтвознавець

15.

Директор магазину

Композитор

16.

Гірничий інженер

Біофізик

17.

Тваринник

Репетитор

18.

Маляр

Упорядник каталогів

19.

Мисливствознавець

Директор ринку

20.

Електротехнік

Карикатурист

21.

Біолог

Сімейний лікар

22.

Вірусолог

Контролер-касир

23.

Генетик

Менеджер

24.

Гідробіолог

Письменник

25.

Вихователь дитячого садка

Кресляр

26.

Інструктор з плавання

Начальник відділу збуту

27.

Медсестра/медбрат

Модель

28.

Складач текстів

Оптовий торговець

29.

Переписувач нот

Музичний аранжувальник

30.

Виконроб

Музикант

31.

Машиніст

Інженер-дослідник

32.

Кравець

Консультант служби знайомств

33.

Рульовий-моторист

Реєстратор

34.

Штукатур

Підприємець

35.

Садівник

Танцюрист

36.

Редактор наукового журналу

Вчитель

37.

Фізик-теоретик

Копіювальник креслень

38.

Іхтіолог

Банкір

39.

Вчений-теоретик

Художник з інтер’єру

40.

Викладач іноземних мов

Контролер якості продукції

41.

Фізіотерапевт

Менеджер по закупці

42.

Соціальний працівник

Художник-мультиплікатор

43.

Продюсер телебачення

Режисер

Додаток Б

Морфологічний тест життєвих цінностей (МТЖЦ)

Автори: В.Ф. Сопів, Л.В. Карпушина

Для кожного твердження респондент обирає одну відповідь:

1 — не має значення

2 — має невелике значення

3 — має певне значення

4 — важливо

5 — дуже важливо

Список тверджень (1–112):

1. Постійно підвищувати свою професійну кваліфікацію
2. Вчитися, щоб дізнаватися щось нове в досліджуваній області знання
3. Щоб вигляд моєї оселі постійно змінювався
4. Спілкуватися з різними людьми, брати участь у громадській діяльності
5. Щоб люди, з якими я проводжу вільний час, захоплювалися тим же, чим і я
6. Щоб участь у спортивних змаганнях допомагало мені у встановленні особистих рекордів
7. Випробовувати антипатії до інших
8. Мати цікаву роботу, що повністю поглинає мене
9. Створювати щось нове в досліджуваній мною області знання
10. Бути лідером у моїй родині
11. Не відставати від часу, цікавитися суспільно-політичним життям
12. У своєму захопленні швидко досягати намічених цілей
13. Щоб фізична підготовленість дозволяла надійно виконувати роботу, що дає хороший заробіток
14. Позлословити, коли у людей неприємності
15. Вчитися, щоб «не заривати свій талант у землю»
16. Разом з родиною відвідувати концерти, театри, виставки

17.Застосовувати свої власні методи у громадській діяльності
18.Перебувати членом будь-якого клубу за інтересами
19.Щоб навколишні помічали мою спортивну підтягнутість
20.Не відчувати досади, коли висловлюють думку, протилежну моєму
21.Винаходити, удосконалювати, придумувати нове у своїй професії
22.Щоб рівень моєї освіченості дозволяв почувати себе впевнено у спілкуванні
23.Вести такий стиль сімейного життя, який цінується суспільством
24.Досягати конкретних цілей, займаючись громадською діяльністю
25.Щоб моє захоплення допомагало зміцнити моє матеріальне становище
26.Щоб фізична підготовленість робила мене незалежним у будь-яких ситуаціях
27.Щоб сімейне життя виправляло деякі недоліки моєї натури
28.Знаходити внутрішнє задоволення в активному громадському житті
29.У вільний час створювати щось нове, раніше не існувале
30.Щоб моя фізична форма дозволяла впевнено спілкуватися в будь-якій компанії
31.Не відчувати вагань, коли потрібно допомогти у біді
32.Мати приятельські стосунки з колегами по роботі
33.Вчитися, щоб не відстати від людей мого кола
34.Щоб мої діти випереджали у своєму розвитку однолітків
35.Отримувати матеріальну винагороду за громадську діяльність
36.Щоб моє захоплення підкреслювало мою індивідуальність
37.Розвивати свої організаторські здібності, займаючись громадською діяльністю
38.Повністю зосередитися на своєму хобі у вільний час
39.Придумувати нові вправи для фізичної розминки
40.Перед поїздкою продумувати, що взяти з собою
41.Яке враження моя робота робить на інших людей
42.Отримати вищу освіту або вступити до аспірантури

43.Щоб моя сім’я мала високий рівень матеріального добробуту
44.Твердо відстоювати певну точку зору у політичних питаннях
45.Знати свої здібності у сфері хобі
46.Отримувати задоволення навіть від важкого фізичного навантаження
47.Уважно слухати співрозмовника
48.У роботі швидко досягати намічених цілей
49.Щоб рівень освіти допоміг зміцнити моє матеріальне становище
50.Зберігати свободу та незалежність від членів родини
51.Щоб активна фізична діяльність змінювала мій характер
52.Не думати, що люди з неприємностями отримали «по заслугах»
53.Щоб на роботі була можливість отримувати додаткові матеріальні блага
54.Вчитися, щоб «не загубитися в натовпі»
55.Кидати щось робити, якщо не впевнений у своїх силах
56.Щоб моя професія підкреслювала індивідуальність
57.Займатися вивченням нових віянь у професійній діяльності
58.Вчитися, отримуючи задоволення
59.Цікавитися новими методами виховання та навчання дітей
60.У громадській діяльності взаємодіяти з досвідченими людьми
61.Завоювати повагу завдяки своєму хобі
62.Завжди досягати спортивних розрядів і звань
63.Не кидати справу, навіть якщо немає впевненості у своїх силах
64.Отримувати задоволення від процесу роботи
65.Підвищувати рівень освіти, щоб зробити внесок у дисципліну
66.Щоб не мало значення, хто лідер у родині
67.Щоб погляди збігалися з думкою авторитетних людей
68.У хобі детально продумувати свої дії
69.Завойовувати призи у змаганнях
70.Не говорити навмисно неприємних речей
71.Знати, якого рівня освіти можна досягти
72.Бути абсолютно надійним у шлюбі

73.Щоб життя оточення постійно змінювалося

74.Захоплюватися чимось разом з людьми, які мають ті ж інтереси

75.Брати участь у змаганнях, щоб продемонструвати перевагу

76.Не протестувати, коли мене просять про послугу

77.Щоб методи моєї роботи змінювалися

78.Підвищувати рівень освіти, щоб бути в колі розумних людей

79.Мати партнера з високим соціальним статусом

80.Досягати поставленої мети в громадській діяльності

81.Створювати предмети у хобі (одяг, меблі, техніку тощо)

82.Щоб фізична форма давала відчуття свободи

83.Розуміти характер партнера, щоб уникати конфліктів

84.Бути корисним для суспільства

85.Удосконалювати сферу свого хобі

86.Мати багато друзів у спортивній секції

87.Стежити за своїм одягом

88.Мати можливість спілкуватися з колегами на роботі

89.Щоб рівень освіти збігався з рівнем авторитетної для мене людини

90.Ретельно планувати сімейне життя

91.Займати місце у суспільстві, що зміцнює матеріальний стан

92.Щоб погляди на життя проявлялися у моєму хобі

93.Займатися громадською діяльністю, переконуючи інших

94.Щоб хобі займало більшу частину вільного часу

95.Проявляти вигадку навіть у ранковій зарядці

96.Завжди охоче визнавати свої помилки

97.Працювати на рівні або краще, ніж інші

98.Щоб освіта допомагала зайняти бажану посаду

99.Щоб партнер отримував високу зарплату

100. Мати власні політичні переконання

101. Щоб коло моїх захоплень розширювалося

102. Мати моральне задоволення від успіхів у спорті

103. Не вигадувати причини для виправдань
104. Перед роботою чітко планувати її
105. Щоб освіта давала додаткові матеріальні переваги
106. У сімейному житті спиратися лише на власні погляди
107. Багато часу приділяти спортивним передачам і літературі
108. Не заздрити успіхам інших
109. Мати високооплачувану роботу
110. Обирати рідкісну спеціальність, щоб проявити індивідуальність
111. Поводитися за столом вдома так само, як на людях
112. Щоб робота не суперечила моїм принципам

Додаток В

Методика визначення рівня професійної спрямованості студентів (Т. Д. Дубовицька)

Питання та варіанти відповідей (1–20):

Варіанти відповідей до кожного твердження:

вірно; мабуть, вірно; мабуть, невірно; невірно

1. Кожна людина повинна мати можливість отримати ту професію, яка йому подобається, відповідає його інтересам і схильностям.
2. Якби мені представилася можливість почати вчитися наново, то я вибрав би ту ж професію, яку зараз отримую.
3. Вимушено вчуся на даному факультеті через певні обставини, а не з бажання отримати дану професію.
4. Моє бажання отримати дану професію і працювати за нею є достатньо стійким і обґрунтованим.
5. Вчуся передусім для того, щоб здобути вищу освіту; моя майбутня професія мені малоцікава.
6. Бачу мало доброго для себе в моїй майбутній професії.
7. Мої захоплення і заняття у вільний час пов’язані з майбутньою професією.
8. У світі існує багато інших професій, які подобаються мені значно більше, ніж моя майбутня професія.
9. За власною ініціативою читаю додаткову літературу стосовно моєї майбутньої професії.
10. Після закінчення навчання буду далі удосконалюватися і підвищувати кваліфікацію у вибраній галузі, щоб працювати ефективніше.
11. Моя професія та робота за нею навряд чи принесуть мені у майбутньому моральне задоволення.
12. Постараюся зробити все необхідне, щоб не працювати за обраною професією.

13. Навіть якщо це буде важко, після закінчення навчання бажаю знайти роботу і працювати за професією.
14. На даний час працюю (або бажаю знайти роботу) за обраним фахом.
15. У мене немає бажання працювати за обраним фахом.
16. При нагоді прагну ближче познайомитися з роботою фахівців у галузі обраної професії.
17. Якщо я і працюватиму за отриманою професією, то недовго.
18. Робота за фахом дозволить мені в майбутньому повною мірою проявити себе, свої здібності.
19. Після закінчення навчання бажаю отримати другу професію і працюватиму за нею.
20. У житті людини не все залежить від неї, і доводиться іноді миритися з обставинами.